

**A jogellenesen külföldre vitt kulturális javak visszaszolgáltatása
Nagy-Britanniában – a Seuso ügy kapcsán**

Jelige: Minerva

Tartalomjegyzék

I. A Seuso eset	4
II. Jogszabályi háttér.....	9
1. Jogfejlődés az Európai Unióban	9
1.1. Általános kiviteli szabályozás	10
1.2. Speciális kiviteli szabályozás	11
2. A kulturális javak exportjára vonatkozó jogszabályfejlődés az Egyesült Királyságban .	14
2.1. Az 1939. évi törvény az áruk behozataláról, kiviteléről, és a vámügyről	15
2.2. A 2002. évi kiviteli törvény	15
3. Nemzetközi Egyezmények	16
3.1. Az 1954-es Hágai Konvenció	16
3.2. Az 1970. évi párizsi UNESCO Egyezmény	16
3.3. Az 1995. évi római UNIDROIT Egyezmény	18
III. Kiviteli engedélyezési rendszer	21
1. Európai engedélyezési rendszer.....	21
2. A brit kiviteli engedélyezési rendszer	22
3. Az engedélyek típusai.....	23
3.1. Nyílt kiviteli engedélyek	23
3.2. Egyéni kiviteli engedélyek	24
IV. Kulturális javak lefoglalás alóli mentessége	28
1. 1978. évi Állami Immunitás Törvény.....	28
2. 2007. évi törvényszékekről és a végrehajtásról szóló törvény	29
3. 2005. évi Tiltott Kereskedelem Elleni Küzdelemről szóló Iránymutatás.....	33
V. A magyar és az angol rendszer az összehasonlítás tükrében.....	34
1. A kulturális javak védelmére vonatkozó magyar szabályozás	34
1.1. Uniós szabályok	34

1.2. Hazai szabályozás	35
1.3. Nemzetközi szabályozás	39
2. A kulturális javak angol és a magyar védelme	39
2.1. Kiviteli engedélyezési rendszer	39
2.2. Mentességi szabályozás	41
VI. Végszó	42
VII. Irodalomjegyzék	44

A Seuso eset

A Seuso kincsek esete hihetetlenül izgalmas módon mutatja be a nemzetközi műtárgyvédelmi szabályozás jogi dilemmáit. A világ egyik legjelentősebb antik kincslelete a 4. század derekán

A kincsleletnek nevet adó Sevso felirat

készült, étkezéshez és tisztálkodáshoz használt ezüstedényekből, valamint a feltehetően azok elrejtésekor¹ tárolóedényükként szolgáló rézüstből áll.

A nagyméretű ezüstöket vélhetően nem használták, hanem díszedényként mutathatták be őket.² A hasonló római kori leleteket rendszerint a felfedezésük

helyszíne szerint nevezik el, azonban a tárgyakat később megvizsgáló angol kutatók a felfedezési helyről

való tudomás híján, az egyik ezüsttálon szereplő személynév alapján adtak nevet a kincseknek³ - Seuso, a tárgy feltételezett tulajdonosa egy magas rangú római tisztségviselő lehetett.⁴ A tárgyak modern kori története mind a mai napig tisztázatlan, de feltételezhetően az 1970-es években kezdődött meg, a magyarországi Polgárdi környékén. A kincs megtalálója az antik régiségekkel üzletelgető huszonéves polgárdi fiú, Sümegh József lehetett, akinek a műkincsekkel is összefüggő, titokzatos halálával kapcsolatban a Rendőrség több mint húsz éve nyomoz.⁵ Sümegh ezüstlelete a korabeli tanúk szerint hozzávetőlegesen negyven darabból állt, Seuso készletének tényleges mérete azonban akár a kétszázötven darabot is elérheti.⁶

A tárgyak sosem álltak a magyar állam tulajdonában.⁷ A kincsek ismeretlen úton⁸ Polgárdiból egy libanoni kereskedőhöz Bécsbe, majd Londonba és Kaliforniába kerültek, végül azokat libanoni eredetpapírokkal az 1980-as évek elején vásárolta meg Spencer Douglas

¹ A kincseket a feltételezések szerint a barbár támadások elől rejtették a palota fűtésalagútjába.

² MTI, 2014. augusztus 17. <http://nol.hu/kultura/seuso-kincsekrol-szolo-kotet-jelent-meg-1486993>

³ A tálon lévő felirat: „Szolgáljon sok századon át, Seuso, ez a készlet, s használják hosszan büszke utódaid is!” (Kőrözs Imre fordítása).

⁴ „Seuso... lehetett akárki, mivel az ezüstvödrök füle olyan szimbólumokat, császári diadémokat mintáz, amelyet csak nagyon befolyásos személyek használhattak.” NAGY Mihály, HVG, 2014. március 27. http://www.hvg.hu/kultura/20140327_Seuso_video [a továbbiakban: HVG (2014₁)]

⁵ Az eljárás csak Sümegh halála után 10 évvel indult el, nagyban nehezítve annak eredményességét.

⁶ FEKETE Gy. Attila: Ezüsttálak véres titkai - a Seuso-kincsek. 2013. december 15.

<http://nol.hu/belfold/20131214-ezusstalak-veres-titkai-1432513> (a továbbiakban: FEKETE)

⁷ HVG (2014₁): im.

⁸ A feltételezések szerint a libanoni származású Halim Korban és a jugoszláviai Anton Tkalec játszhatott közre a tárgyak jogellenes kivitelében. HVG 2012. augusztus 10. http://hvg.hu/vilag/20120810_seuso_kincs_tortenet

David Compton, Northampton lordja. Később a Lord, befektetését kamatoztatni kívánva vételre ajánlotta a tárgyakat a Los Angeles-i J. Paul Getty Múzeumnak, amely azonban az eredetpapírok hamisságát gyanítva elállt a tárgyak megvételétől.

Az eset után a kincsek csak 1990-ben tűntek fel a nemzetközi porondon, amikor a Lord

A kincs névadó darabján, a vadász-tálon található „Pelso” felirat

megbízásából a New York-i Sotheby's aukciós ház hirdette meg őket. A 67 kg súlyú, 98 százalékos tisztaságú ezüstlelet becsült értéke százmillió angol font,⁹ kikiáltási ára negyvenmillió font volt.¹⁰ Értéke alapján a Seuso-kincs még hiányos állapotában is a legnagyobb értékű fennmaradt késő római ezüst edényekből álló kincslelet.¹¹ A tárgyak már New York-ban tartózkodtak,¹² amikor a

Libanoni Köztársaság a New York-i legfelsőbb bírósághoz fordult annak megállapítása érdekében, hogy a tárgyakat jogellenesen vitték ki államterületéről.¹³ Libanonhoz később Jugoszlávia, majd Horvátország is csatlakozott tulajdoni igényeik bejelentésével,¹⁴ közösen megakadályozva a tárgyak aukciós házon keresztül történő értékesítését.¹⁵ Magyarország az illetékes tárcák és hatóságok egyöntetű véleménye alapján szintén perbe szállt a kincsek tulajdonjogáért. A hét héten át tartó tárgyalások 1993 őszén kezdődtek meg. A bíróságnak a tárgyak eredetének, megállapítása után azok jogellenes kivitelének ügyében kellett döntenie.

A New York-i bíróság előtt folyó per során bebizonyosodott, hogy a tárgyak libanoni eredetpapírai hamisak.¹⁶ Az eredetbizonyítási eljárás három szakaszra oszlott: szemtanúk

⁹ Körülbelül 34,5 milliárd forint.

¹⁰ HVG 2013. január 22. http://www.hvg.hu/kultura/20130122_Az_elorzott_Seusokincs_es_az_elvetett_ig [a továbbiakban: HVG (2013₁)]

¹¹ MRÁV Zsolt: Seuso ezüstjei Székesfehérváron. <http://szikmblog.wordpress.com/2014/10/06/seuso-ezustjei-szekesfehervaron/> (a továbbiakban: MRÁV)

¹² A bíróság az ügyben a tárgy tartózkodási helye szerinti jog alapján ítélt.

¹³ KAYE, Lawrence M.: The Recovery of Stolen Cultural Property: A Practitioner's View-War Stories and Morality Tales. *Villanova Sports & Entertainment Law Journal*, Forum 5, 1998. 13. oldal

¹⁴ Az államok ideiglenes kérelmet nyújtottak be annak érdekében, hogy a tárgyak az Egyesült Királyságban maradjanak, amíg azok tulajdoni helyzete nem rendeződik.

¹⁵ GIBBON, Kate Fitz: Who Owns the Past?: Cultural Policy, Cultural Property, and the Law. New Brunswick and London: Rutgers University Press, 2005. (a továbbiakban: GIBBON) 85. oldal

¹⁶ HVG 2014. március 29. http://www.hvg.hu/kultura/20140329_Magyarorszagon_is_rejtozhet_meg_Seusokin [a továbbiakban: HVG (2014₂)]

általi bizonyításra, művészettörténeti bizonyításra, valamint talajminták alapján történő vizsgálatra.¹⁷

Magyarország a tanúbizonyítás szakaszában Polgárdiból származó lakosokat állított a bíróság elé, akik láthatták Sümeghnél a Seuso kincs darabjait. A négy állampolgár vallomása azok ellentmondásos jellegénél fogva nem győzte meg a bíróságot. Továbbá a testület következtetéseket vont le abból, hogy a Sümegh család élő tagjai megtagadták az amerikai tárgyaláson való részvételt, valamint korábbi, magyarországi vallomásaikban nem említették, hogy látták volna az ezüst tárgyakat. Bizonyítottság hiányában a bíróság megtiltotta a Sümegh halálával való összefüggés perben való felhozatalát. Hazánk a továbbiakban a történeti bizonyítást helyezte előtérbe. A tárgy magyarországi kapcsolódási pontjait¹⁸ azonban a bíróság tényként nem fogadta el.¹⁹ A tárgyakon végzett talajtani vizsgálatok meghozták a Magyarország által várt eredményt, azonban az erre vonatkozó iratokat a bíróság formai okokból nem vette figyelembe.²⁰

Justice Beatrice Shainswit bírónő több mint hároméves pereskedés után megállapította,²¹ hogy a Magyarország által bejelentett igénynek az ezüstkészletre nincsen bizonyítható erejű jogalapja, az országból történő jogellenes kivitel nem állapítható meg.²² A pereszes Magyarország a bírónő ítélete alapján hárommillió dollár kártérítést tartozott fizetni Lord Northampton számára. Elegendő bizonyíték hiányában ez idáig a magyar fél nem kezdeményezte a döntés felülvizsgálatát.²³

A per után patthelyzet állt fenn a kincsek sorsát illetően. A Lord, pernyertessége ellenére nem került kedvező helyzetbe. A tárgyak eredete nem tisztázódott a per során, s az eset nagy sajtóvisszhangja folytán világossá vált számára, hogy nehézségekkel fogja szembetalálni magát, ha értékesíteni akarja a kincsleleteket. Magyarország kitartott álláspontja mellett, mi szerint a kincsek az országot illetik a hazai jog szerint, és kijelentette, hogy a továbbiakban is

¹⁷ GIBBON; im. 87. oldal

¹⁸ A „Pelso” felirat, valamint a négylábú edénytartóval való hasonlóságok.

¹⁹ GIBBON; im. 90. oldal

²⁰ MEALY, Nate: Mediation's Potential Role in International Cultural Property Disputes. *Ohio State Journal on Dispute Resolution*, 2011. 186. oldal

²¹ A döntéseket lásd: *Republic of Lebanon v. Sotheby's and the Trustee of the Marquess of Northampton Settlement and the Socialist Federal Republic of Yugoslavia*, 167 A.D.2d 142, 561 N.Y.S.2d 566 (N.Y. Sup. Ct. 1990); *Republic of Croatia v. The Trustee of the Marquess of Northampton 1987 Settlement*, 203 A.D.2d 167 (1994)

²² Ugyanez az ítélet született Horvátországgal szemben is.

²³ HVG (2013₁): im.

megtesz minden lehetséges jogi lépést az ügyben.²⁴ Újabb bizonyítékok beszerzése a tárgyak vizsgálatára való lehetőség hiányában azonban kivitelezhetetlenek voltak a magyar fél számára.²⁵

Magyarország ennek ellenére nem adta fel a kincsek visszaszerzéséért folytatott harcot. A Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma 1997-ben miniszteri biztost nevezett ki a kincsek visszaszerzésének koordinálására,²⁶ s megkezdődtek a tárgyalások a kincsek birtokának átruházásáról. A bizonyítékok előkerülését segítő a kormányzat 10 millió forintos jutalmat ajánlott fel annak, aki olyan tárgyat szolgáltat be, amely része a Seuso készletnek, így segít a kincslelet többi darabjának a lelőhelyét behatárolni, bizonyítva az ezüst származását.²⁷ Ez a kezdeményezés a mai napig eredménytelen maradt, azonban jól mutatja a kormány a tárgyak visszaszerzésére irányuló erőfeszítéseit.²⁸

2014 márciusában a kincsek hazatérésének híre árasztotta el a sajtót. Magyarország a Lord számára eladhatatlanná vált tárgyak hét darabját²⁹ 15 millió euró³⁰ kompenzációs díj³¹ fejében szerezte vissza. A kincsleletet a Terrorrelhárítási Központ speciális egysége szállított haza az Egyesült Királyságból. A műkincseket három hónapos időtartamra a Parlamentben helyezték el, biztosítva a nyilvánosság számára való hozzáférést.³² Október 4. napjától január közepéig a lelet Székesfehérváron a Szent István Király Múzeumban látogatható meg. A székesfehérvári kiállítás után a tárgyakon megkezdődnek a tudományos vizsgálatok, a három hónapos kutatási időszak után pedig újra megtekinthetők lesznek a Magyar Nemzeti Múzeumban.³³

²⁴ The New York Times, 2006. október 25., 2. oldal

<http://www.nytimes.com/2006/10/25/arts/design/25sevs.html?pagewanted=2&r=0&ref=arts>

²⁵ HVG (2014₂): im.

²⁶ FEKETE: im.

²⁷ A magyar eredetről árulkodó „Pelso” felirat, valamint a közel azonos helyen talált, Magyar Nemzeti Múzeumban őrzött négy lábú edénytartóval való különös hasonlóság nem számít egyértelmű bizonyítéknak. Elfogadható bizonyítékot a tárgyakon található földmaradványok vizsgálata szolgáltat. Első ízben is ezek tették egyértelművé a tárgyak polgári környéki származását.

²⁸ HVG, 2014. június 23. http://www.hvg.hu/kultura/20140623_Szukul_a_kor_a_Seusogyilkosok_korul [a továbbiakban: HVG (2014₃)]

²⁹ HVG 2014. április 15. http://www.hvg.hu/kultura/20140415_Meg_lehet_nezni_a_Seusokincseket_csak_ne

³⁰ Kb. 4,5 milliárd forint

³¹ A díj a kincsek korábbi birtokosainak kiadásait kompenzálja.

³² HVG (2014₃): im.

³³ MRÁV: im.

Az örömteli fejleménynek köszönhetően a hazai kutatók újabb vizsgálatokat végezhetnek a tárgyakon, annak reményében, hogy ennek során elegendő bizonyíték tárul fel egy újabb tulajdoni per megindításához.

A műtárgyak jelentősége egy nemzet számára sokszor felbecsülhetetlenek, így azok elvesztése pótolhatatlan károsodást okozhatnak egy országnak. A Seuso ügy felhívja a figyelmet a műtárgypiac visszaállására: a műalkotások illegális feltárásának és kivitelének jövedelmezőségére, a tárgyak országhatárokon átívelő szállíthatóságára oda, ahol azokat gond nélkül el lehet adni. E tárgyak fekete kereskedelme több milliárd dollárt mozgat meg évente, amelyet csak a nemzetközi kábítószer piac által mozgatott pénzmennyiség múlja fölül. Szomorú tény, hogy az eltulajdonított műtárgyak visszaszolgáltatásának aránya a tulajdonosok részére rendkívül alacsony.³⁴ A kulturális javak védelmének szabályozása ennél fogva reformért kiáltó jogterület. Ennek fontosságát hangsúlyozva dolgozatomban megvizsgálom a Seuso ügyben érintett két ország, Nagy-Britannia és Magyarország kulturális javakat érintő védelmi szabályrendszerét.

³⁴ LENZNER, Nina R.: The Illicit International Trade in Cultural Property: Does the UNIDROIT Convention Provide an Effective Remedy for the Shortcomings of the UNESCO Convention? *University of Pennsylvania Journal of International Law*, 1994-1995. (a továbbiakban: LENZNER) 471-472. oldal

Jogszáabályi háttér

A kulturális javak szabályozása az Egyesült Királyságban több szinten történik: hazai, uniós és nemzetközi szinten, mely szintek együttesen kerülnek alkalmazásra.

A kulturális javakra vonatkozó joganyag tárgyát tekintve nem képez egységes szerkezetet. Általánosságban elmondhatjuk, hogy az elsősorban a köztulajdonban lévő állomány védelmére fókuszál, kevésbé avatkozik bele a magánszféra tevékenységébe. Erre főként akkor kerül sor, ha egy nemzeti szempontból jelentős tárgy kiviteléről van szó.³⁵ Külön szabálytömeg vonatkozik az ősi területek és szobrok védelmére, a műemlékek jogára, a mozgatható műemlékekre, az ősi roncok és hajóroncsok szabályozására, amelyek érintőlegesen foglalkoznak a kulturális javak védelmével. Minden szabályozási terület külön fejlődéstörténettel, és eltérő szintű hatékonysággal rendelkezik. Külön jogszabály-csoportot jelent a kulturális javak exportjával foglalkozó anyag.³⁶ Ez a széttagozódás nagyban rontja a kulturális javak védelmi szintjének hatékonyságát, kívánatos lenne azokat egységes szerkezetbe foglalni. Ebben a fejezetben a javak exportjára vonatkozó legfontosabb törvényeket vizsgálom meg, kezdve a közösségi, majd a belső szabályozással, eljutva a nemzetközi jogi normákig.

Jogfejlődés az Európai Unióban

Az illegális műtárgyak piaca egy határokon átívelő jelenség, amely ellen hatékonyan csak határokon átívelő jogi eszközökkel lehet fellépni. Az európai szabályozás szerves részét alkotja az angol kiviteli engedélyezési rendszernek. Ha a kivinni kívánt tárgy megfelel az implementált rendelkezésekben lévő előírásoknak, az eljárásra az európai jogszabályokat kell alkalmazni, a hazai jogszabályok érvényesülésére csak ennek elmaradása esetén van lehetőség.

³⁵ BUZINKAY: (2004): im. 323. oldal

³⁶ HALFIN, Simon: The legal Protection of Cultural Property in Britain: Past, Present and Future. *The DePaul-LCA Journal of Art and Entertainment Law* 1995-1996. (a továbbiakban: HALFIN) 1. oldal

Általános kiviteli szabályozás

Az 1957-es Római Szerződés, 36. cikk

Az Európai Közösséget Létrehozó Szerződés harmadik rész (Közösségi Politikák) I. cím (Az áruk szabad mozgása) 2. fejezet (A tagállamok közötti mennyiségi korlátozások tilalma) korábbi 36. cikke (Amszterdami Szerződés 30. cikk) szól általánosan, közösségi szinten az áruk, köztük a kulturális javak mozgásának korlátozhatóságáról.

Míg az említett fejezet 28. és 29. cikke tiltja a behozatalt, valamint a kivitel mennyiségi korlátozásával azonos hatású intézkedéseket, a 30. cikk szabálya szerint ez nem vonatkozik a „művészi, történelmi vagy régészeti értéket képviselő nemzeti kincsek védelmére”. A tagállamok így szabad kezet kapnak nemzeti kincseik meghatározásában és védelmében.³⁷

A későbbiekben létrehozott közösségi szabályok erről az alapról indulva igyekeznek segítséget nyújtani a tagállamoknak, hogy azok védelmi szabályaikat összehangolva nagyobb védelmi szintet biztosíthassanak kulturális tárgyaiknak. A terület folyamatos fejlődésének eredményeként a 2014. május 15-én kelt 2014/60/EU irányelv kimondja:

„nemzeti kincsnek nyilvánított vagy annak minősülő kulturális javak visszaszolgáltatásának lehetővé tételét a tagállamok nem tudják kielégítően megvalósítani, az Unió szintjén azonban az irányelv terjedelme és hatásai miatt e cél jobban megvalósítható, az Unió intézkedéseket hozhat az Európai Unióról szóló szerződés 5. cikkében foglalt szubszidiaritás elvének megfelelően. Az említett cikkben foglalt arányosság elvének megfelelően ez az irányelv nem lépi túl az e cél eléréséhez szükséges mértéket.”

Az Európai Unió így deklarálja szupremáciáját a terület szabályozása felett, ami a brit jogszabályokban és ítélkezési gyakorlatban is egyre jobban megmutatja majd a hatását.

³⁷ A Bizottság jelentése a Tanácsnak, az Európai Parlamentnek és az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak: Harmadik jelentés a tagállam területéről jogellenesen kiszállított kulturális tárgyak visszaszolgáltatásáról szóló 93/7/EGK tanácsi irányelv alkalmazásáról, Brüsszel, 2009. [a továbbiakban: Bizottság jelentése (2009)] 3. oldal

Speciális kiviteli szabályozás

A Tanács 92/3911/EGK rendelete a kulturális javak kiviteléről

A tanácsi rendeletet³⁸ célja a Közösség külső határait érintő hatékony védelem kialakítása volt a kulturális javak exportja vonatkozásában, mivel az 1970-es évi UNESCO szabályozás a gyakorlatban nem nyújtotta a szükséges védelmi szintet.³⁹ A rendelet első sorban a nemzeti kincsek Közösségből való kiszivárgását hivatott megakadályozni, azonban foglalkozik a jogellenesen külföldre vitt kulturális javak helyzetével is.

A rendelet megalkotott egy egész Közösségben érvényes kiviteli engedélyezési eljárást, mely hatálya alá olyan felsorolt kulturális javak⁴⁰ tartoztak, melyeket a belső nemzeti jogszabályok „nemzeti kincsnek” ítélték meg.⁴¹ A kategóriákba nem illeszkedő javakra, amelyek művészeti, történelmi, vagy régészeti értéket képviselnek, kizárólag az érintett tagállam jogszabályai irányadóak.⁴² Az engedélyezés alól továbbá kivételt jelentenek a legalább 100 éves archeológiai tárgyak, melyek nem rendelkeznek kereskedelmi értékkel – ezek szabadon exportálhatóak.⁴³ A Közösségi exportot minden más esetben európai kiviteli engedélyhez kötötte az Európai Bizottság.⁴⁴

„A kulturális javak kivitele a Közösség vámterületén kívülre kiviteli engedély bemutatásához van kötve.”⁴⁵

Az engedélyt a tagállam hatósága,⁴⁶ vagy 1993. január 1. napja⁴⁷ után annak a tagállamnak a hatósága jogosult kiállítani, amelynek területén a tárgy annak importját követően (másik tagállamból, vagy harmadik országból) jogszerűen tartózkodik.

³⁸ Hatályba lépés: 1993. április 1.

³⁹ Report from the commission to the council, the european parliament and the economic and social committee - on the implementation of Council Regulation (EEC) n° 3911/92 on the export of cultural goods and Council Directive 93/7/EEC on the return of cultural objects unlawfully removed from the territory of a Member State, 25th May 2000. 14. oldal

⁴⁰ A tárgyak 14 kategóriára lettek felosztva (pl. bútorok, hangszerek, könyvek). A „kulturális tárgy” minősítést a javak életkor (esettől függően több mint 100, 75 vagy 50 év), és a minimális értéket (ez bizonyos kulturális javaknál € 0 EUR, de akár € 150,000-ig is kiterjedhet).

⁴¹ European Union Council Regulation (EEC) N° 3911/92 of 9 December 1992 on the export of cultural goods. <http://eca.state.gov/files/bureau/eu3911.pdf> (Utoljára látogatva: 2014. szeptember 20.)

⁴² A TANÁCS 116/2009/EK RENDELETE (2008. december 18.) a kulturális javak kiviteléről (kodifikált változat) HL L 39. (a továbbiakban: 116/2009/EK) 2. cikk (4) bekezdés

⁴³ A kivétel az Egyesült Királyság javaslatára lett elfogadva.

⁴⁴ Az engedély kiállítására azon tagállam hatósága jogosult, ahol a tárgy 1993. január 1-jén jogszerűen tartózkodott; vagy azon tagállam illetékes hatósága, ahová a tárgyat 1993. január 1-e után jogszerűen és ténylegesen átvitték egy másik tagállamból, vagy e módon behozták harmadik országból, esetleg reimportálták egy harmadik országból történő jogszerű feladás útján. Council Regulation (EEC) N° 3911/92, HL L 395., Title 1, Article 2 (2)

⁴⁵ 116/2009/EK 2. cikk (1) bekezdés

Nagy-Britanniát ez a szabályozás csak a Közösségen kívüli exporttal kapcsolatban érintette, és leginkább az aukciós házak helyzetére volt hatással.⁴⁸

A Tanács 93/7/EGK irányelve a tagállamok területéről jogellenesen kiszállított kulturális tárgyak visszaszolgáltatásáról

A Tanács irányelve az 3911/92 rendelettel összhangban létrehozza a kulturális javak közösségi védelmi rendszerét. Az Egyesült Királyság az irányelvet az 1994. évi szabályozás a kulturális javak visszaszolgáltatásáról⁴⁹ megnevezésű jogszabállyal ültette be.

Az irányelv létrehoz egy közösségi visszaszolgáltatási eljárást, melynek szereplői a megkereső állam („az a tagállam, amelynek területéről a kulturális tárgyat jogellenesen kiszállították”⁵⁰) és a megkeresett állam („az a tagállam, amelynek területén egy másik tagállam területéről a jogellenesen kiszállított kulturális tárgy található”).⁵¹ Az irányelv meghatározza saját tárgyi hatályát („kulturális tárgy”), amely sokkal szélesebb a rendelet által meghatározottnál.⁵² Az eljárásban a tagállamok központi szervei a főszerep, az irányelv többféle kötelezettséget ró rájuk a jogellenesen behozott javakkal kapcsolatban (pl. felkutatási, értesítési, megóvási kötelezettség), ezáltal szoros igazgatási együttműködést létrehozva a nemzetek között.

Az eljárásnak időbeli korlátja van: 1) a tudomásszerzéstől (a tárgy holléte, valamint a birtokos, vagy tulajdonos kiléte) számított 1 év, 2) a jogellenes kiszállítástól számítva eltelt 35 (bizonyos esetekben 75) év. Az eljárás a megkeresett tagállam bírósága előtt kezdeményezhető.⁵³ A feltételek fennállása esetén a bíróság köteles elrendelni a tárgy visszaszolgáltatását.

Az irányelv figyelembe veszi a gondosan és körültekintően eljáró vevő érdekeit: a tárgy visszaszolgáltatásának elrendelése esetén a bíróságnak kötelező elrendelnie méltányos kártérítést a jóhiszemű birtokos javára. A jóhiszemű birtokos helyzete sokáig vita tárgyát

⁴⁶ „... annak a tagállamnak az illetékes hatósága, amelynek területén a kérdéses kulturális tárgy 1993. január 1-jén jogszerűen és ténylegesen megtalálható volt.” 116/2009/EK 2. cikk (2) a) pont

⁴⁷ Európai Vámunió létrejötte.

⁴⁸ A kiviteli jogcímek alaposabb vizsgálata megnehezítette számukra az eladásokat.

⁴⁹ The Return of Cultural Objects Regulations, 1994., N° 501.

⁵⁰ A Tanács 93/7/EGK irányelve (1993. március 15.) a tagállam területéről jogellenesen kiszállított kulturális tárgyak visszaszolgáltatásáról, HL L 74. (a továbbiakban: 93/7/EGK irányelv) 1. cikk (3) bekezdés

⁵¹ 93/7/EGK irányelv 1. cikk (4) bekezdés

⁵² Ide tartoznak azon tárgyak, melyek a nemzeti jogszabályok, vagy a Szerződés 36. cikke szerint „művészeti, történelmi, vagy archeológiai értékkel bíró nemzeti kincsek”, a mellékletben felsorolt kategóriákba illő tárgyak, valamint a közgyűjteményi és egyházi anyagok.

⁵³ A tagállamok ettől kétoldalú megállapodással eltérhetnek, valamint azokra a tagállamokra sem vonatkozik a megszorítás, ahol az eljárások nincsenek határidőhöz kötve. 93/7/EGK irányelv 7. cikk

képezte a common law és a civiljogi országok között. A „nemo plus iuris” elvét⁵⁴ ugyan mindkét jogrendszer képviselői alkalmazzák a jóhiszemű vevő kivételével, azonban a tulajdonból bűncselekmény által kikerült dologgal kapcsolatban már megoszlanak a nézetek. A common law rendszer szerint ilyen esetben nem történik tulajdonszerzés,⁵⁵ míg a civiljogi országok nézete szerint igen – bizonyos feltételek betartása esetén.⁵⁶ A nemzetközi jogalkotás végül a civiljogi megoldás mellett döntött, az angol bíraskodást új kihívások elé állítva.

Az erősödő védelmi szint mellett elmondható, hogy az irányelv hatáskora korlátozott.⁵⁷ Elsőként, az eljárást magánszemélyek nem, csak tagállamok indíthatják meg. Másodsorban az eljárás költségeit a megkereső államnak kell viselnie, és ezt sok kifejezetten származási ország (pl. Görögország) nem engedheti meg magának. A tagállamok emellett jelezték, hogy a tudomásszerzéstől számított 1 éves határidő nem elégséges az eljárás megindítására.⁵⁸ A korlátozott hatáskör fő okozója azonban, hogy az irányelv csak a jövőre nézve (1993. január 1. után jogellenesen kiszállított javakra) alkalmazható.⁵⁹

Az Európai Parlament és a Tanács 2014/60/EU irányelve a tagállamok területéről jogellenesen kivitt kulturális javak visszaszolgáltatásáról és az 1024/2012/EU rendelet módosításáról

Az újabb irányelv célja a 93/7/EGK irányelv hiányosságainak (mint a korlátozott hatály, rövid határidők, eljárási költségek) kiküszöbölése.⁶⁰

A szabályozás saját tárgyi hatályát az előzőekhez hasonló módon adja meg, azonban lehetőséget ad a tagállamoknak a legszélesebben meghatározott⁶¹ „kulturális tárgyakra” való alkalmazásra, minden a tagállamok által nemzeti kincsnek minősített tárgyat bevonva:

⁵⁴ Nem szerezhető tulajdon olyan személytől, aki nem tulajdonos.

⁵⁵ A „Nemo dat qui non habet” elve szerint az áru nem ruházható át érvényesen, ha az eladó nem rendelkezett érvényes jogcímmel. O'KEEFE, Patrick J.: Provenance and Trade in Cultural Heritage. *U.B.C. Law Review*, 1995.

⁵⁶ SZABÓ Sarolta: Elkobzott műalkotások és állami immunitás az amerikai bíróságok előtt. In: Állam és Magánjog – Törekvések és eredmények az Európai Unió joga, a nemzetközi magánjog, polgári jog és polgári eljárásjog keretében. Szerk.: Csehi Zoltán – Raffai Katalin, Pázmány Press, Bp., 2014.

⁵⁷ A 2008-2011-es időszakban 22 esetben történt közös megegyezéssel történő visszaszolgáltatás, és összesen 6 darab visszaszolgáltatási kérelmet nyújtottak be a Tanács 93/7/EGK irányelve 5. cikk alapján. A Bizottság jelentése a Tanácsnak, az Európai Parlamentnek és az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak: Harmadik jelentés a tagállam területéről jogellenesen kiszállított kulturális tárgyak visszaszolgáltatásáról szóló 93/7/EGK tanácsi irányelv alkalmazásáról, Brüsszel, 2013. [a továbbiakban: Bizottság jelentése (2013)] 7. oldal

⁵⁸ Bizottság jelentése (2009): im. 8. oldal

⁵⁹ HALFIN: im. 35. oldal

⁶⁰ Az irányelv hatályon kívül helyezi: a Tanács 93/7/EGK irányelve, az Európai Parlament és a Tanács 96/100/EK irányelve, az Európai Parlament és a Tanács 2001/38/EK irányelve.

„a nemzeti kincsnek minősülő vagy annak nyilvánított kulturális javaknak a továbbiakban nem kell meghatározott kategóriákba tartozniuk és nem kell megfelelniük a kor és/vagy az anyagi érték tekintetében megállapított határértékeknek ahhoz, hogy az ezen irányelv szerinti visszaszolgáltatás tárgyát képezzék.”⁶²

Az irányelv továbbra is csak 1993. január 1. után jogellenesen kivitt kulturális javak visszaszolgáltatására vonatkozik, de buzdítja a tagállamokat a minél kiterjedtebb alkalmazásra. A 93/7/EGK irányelv jelentéseiben foglalt megállapításoktól indítva meghosszabbítja az eljárási határidőket.⁶³ Az igazgatási együttműködés, a nemzetközi információcsere fejlesztése érdekében előírja a belső piaci információs rendszer (IMI)⁶⁴ használatát a jogellenesen kivitt kulturális javakkal kapcsolatos kommunikációban.⁶⁵

A britek által is kifogásolt kompenzációs rendszer is módosítva lett. A kártalanítás már nem jár automatikusan, a tulajdonosnak bizonyítania kell, hogy kellő gondossággal és körültekintéssel járt el a tárgy megszerzésekor.⁶⁶ A kellő gondosság és körültekintés megállapításához a 10. cikk részletesen tartalmazza a mérlegelendő szempontokat. Ez az új intézkedés az eredeti tulajdonosnak kedvez, és nagyobb terhet tesz a bizonyíthatóan érvényes jogcím nélkül szerzők vállára. Remélhetőleg jelentős visszatartó erőt fog jelenteni a kulturális javakkal illegálisan kereskedők számára.

A kulturális javak exportjára vonatkozó jogszabályfejlődés az Egyesült Királyságban

A kulturális javak védelmének fogalma a 20. század elején merült fel az Egyesült Királyságban. A tárgyak országból történő kiszivárgását észlelve született meg a National Art Collections Alap 1903-ban, melynek célja a közgyűjtemények segítése volt.⁶⁷ Ezt követően kezdődött meg a területre vonatkozó törvényi szabályozás kidolgozása.

⁶¹ Az Európai Parlament és a Tanács 2014/60/EU Irányelve (2014. május 15.) a tagállamok területéről jogellenesen kivitt kulturális javak visszaszolgáltatásáról és az 1024/2012/EU rendelet módosításáról (átdolgozás) (a továbbiakban: 2014/60/EU irányelv) 2. cikk (1)

⁶² 2014/60/EU irányelv (9) bekezdés

⁶³ A tárgy kulturális jellegének megállapítására 2 hónap helyett fél év, az eljárás megindítására a tudomásszerzéstől számított 1 év helyett 3 év áll rendelkezésre. 2014/60/EU irányelv (13) (14)

⁶⁴ Az Európai Parlament és a Tanács 2012. október 25-i 1024/2012/EU rendelete a belső piaci információs rendszer keretében történő igazgatási együttműködésről és a 2008/49/EK bizottsági határozat hatályon kívül helyezéséről

⁶⁵ 2014/60/EU irányelv (11) bekezdés

⁶⁶ 2014/60/EU irányelv (17) bekezdés

⁶⁷ The Annual Report of the Reviewing Committee on the Export of Works of Art and Objects of Cultural Interest 2012/2013. Appendix A.

***Az 1939. évi törvény az áruk behozataláról, kiviteléről, és a vámügyről*⁶⁸**

Az 1939-es törvény a legelső kiviteli törvény Angliában, amelyet egészen a 2002-es kiviteli törvény megjelenéséig alkalmaztak a kulturális tárgyak exportjára és importjára vonatkozóan.

A törvény bevezetett egy exportengedélyezési eljárást, melynek be nem tartása a tárgy elkobzását vonta maga után.⁶⁹

„Ha bármilyen árut importálnak, exportálnak, (...) a Vám-és Pénzügyőrség tisztje megkövetelheti a tárgy birtokosától, vagy attól, aki azt ellenőrzése alatt tartja, hogy bizonyítsa a tárgy behozatalának, kivitelének (...) nem jogellenes voltát (...); és ha ez nem sikerül a Vám-és Pénzügyőrséget kielégítő módon, akkor az ellenkező bizonyításáig a termékeket tiltott árunak kell tekinteni, és azokat le kell foglalni.”⁷⁰

A kivitel jogellenesnek minősítését elkerülendő, exportengedély beszerzése volt szükséges.

***A 2002. évi kiviteli törvény*⁷¹**

A 2002. évi Kiviteli Törvény 2004. május 1-jén lépett hatályba. A törvény hatályon kívül helyezte az 1939. évi szabályozást, így jelenleg ez jelenti a fő szabályozást az áruk kivitelére vonatkozóan.

A törvény alapján négy rendelet született,⁷² melyek 2008-ban egységes szerkezetben kerültek összefoglalásra kiviteli rendelet néven.⁷³

A szabályozás széles körűen határozza meg a kiviteli engedélyköteles tárgyakat, melyekbe a kulturális javak is beletartoznak. A tárgyak exportjához így be kell nyújtani az engedélyezési kérelmet a Kulturális Minisztériumhoz, megvárni az engedélyezési eljárás lefolyását, majd az eredménynek megfelelően cselekedni.

⁶⁸ Import, Export and Customs Powers (Defence) Act 1939

⁶⁹ HALFIN: im. 29. oldal

⁷⁰ Import, Export and Customs Powers (Defence) Act 1939. 3. (3) bekezdés

⁷¹ Export Control Act 2002

⁷² Export of Goods, Transfer of Technology and Provision of Technical Assistance (Control) Order 2003; Trade in Goods (Control) Order 2003; Trade in Controlled Goods (Embargoed Destinations) Order 2004; Technical Assistance Control Regulations 2006.

⁷³ <https://www.gov.uk/export-control-act-2002>

Nemzetközi Egyezmények

A kulturális javak védelméért folytatott harcban a legerősebb fegyver a nemzetközi összefogás lehet – ezt felismerve alkották meg az államok az alábbi egyezményeket. Sokáig azonban a megállapodások nem érték el a kívánt hatást, mivel a legnagyobb műtárgypiaccaal rendelkező országok (gazdasági okokból) nem írták alá azokat. A Seuso esetben is megmutatkozó, egyre nagyobb méreteket öltő eredetigazolási problémák azonban várhatóan cselekvésre késztetik a hezitáló államokat.⁷⁴

Az 1954-es Hágai Konvenció

Az 1954-es Hágai Egyezmény a kulturális javak fegyveres összeütközés esetén való védelme tárgyában 1954. május 14. napján kelt az ENSZ égisze alatt.

Az Egyezmény volt az első, kifejezetten kulturális javakra vonatkozó nemzetközi megállapodás. Célja a kulturális javak védelmezése fegyveres konfliktus idején, ide értve a kulturális helyek integritásának megőrzését is.

A szabályozást két ajánlás egészítette ki, 1954-ben és 1999-ben. Az Egyesült Királyság mindhárom normát későn, 2008-ban ratifikálta összefoglalt szerkezetben. A 2008-as angol tervezet legfontosabb rendelkezésként bevezette a fegyveres összeütközés helyszínéről jogellenesen kivitt kulturális javakkal való üzleti tevékenység végzésének büntetőjogi tényállását.⁷⁵ A tervezet az ilyen tárgyakat elkobzásra ítélte, a bűncselekmény kérdésében való döntéstől függetlenül. A lefoglalás alóli mentesség kérdésében a tervezet részletes szabályokat tartalmaz.⁷⁶

Az 1970. évi párizsi UNESCO Egyezmény

Az ENSZ Közgyűlése 1960-ban elfogadta a gyarmati országok és népek függetlenségének biztosításáról szóló nyilatkozatot.⁷⁷ Az újonnan függetlenné vált államok egyre erőteljesebben

⁷⁴ Jó példa erre az 1954-es Hágai Konvenció Egyesült Királyságbeli ratifikálása 2008-ban, vagy az 1970-es UNESCO Egyezmény 2002-es törvénybe iktatása.

⁷⁵ GERSTENBLITH, Patty – LOPEZ, Laina: International Cultural Property. *Yearbook of Cultural Law*, 2009. (a továbbiakban: GERSTENBLITH – LOPEZ) 159. oldal

⁷⁶ „Mentességet élveznek azok a tárgyak, amelyeket átszállítanak az Egyesült Királyságon, vagy azon kívülről hoztak be, és a Hágai Konvenció 12. Cikknek megfelelnek, valamint azok a tárgyak, amelyeket a Konvenció 18. Cikke szerint az Egyesült Királyság raktároz.” GERSTENBLITH – LOPEZ: im. 160. oldal

⁷⁷ Declaration on the Granting of Independence to Colonial Countries and Peoples

követelték a gyarmatosító államok által az országukból kivitt kulturális tárgyaik visszaszerzését, valamint kifejezték aggodalmukat a továbbra is folyamatosan kiáramló örökségük miatt. A gazdasági erőfölénnyel rendelkező „piacállamok”⁷⁸ vonakodtak teljesíteni a gyarmat országok kéréseit, azonban a vitákat lezárandó készek voltak valamiféle egyezmény megalkotására. Az ENSZ szakértői bizottságot hozott létre egy javaslat kidolgozására, mely 1964-ben ajánlást⁷⁹ adott ki, majd 1970-re megszületett az egyezmény tervezete. A nagy műtárgypiaccal rendelkező országok, mint Nagy-Britannia, nem lelkesedtek túlzottan az erősebb védelem megjelenéséért, távol is maradtak az Egyezmény megalkotásának folyamatától. A brit ratifikálásra is későn, 2002-ben került sor.⁸⁰

A kulturális javak jogtalan behozatalának, kivitelének és azok tulajdonának jogtalan átruházásának megakadályozását és megelőzését szolgáló eszközökről szóló 1970. évi UNESCO Egyezmény⁸¹ az első olyan nemzetközi szabályzat, mely a kulturális javak védelmével átfogóan foglalkozik.

Az Egyezmény meghatározza tárgyi hatályát, vagyis a „kulturális javak” fogalmát – ide tartoznak az államok által kulturális javaknak ítélt tárgyak⁸², valamint a törvény által felsorolt kategóriák egyikébe tartozó, „régészeti, őstörténeti, történeti, irodalmi, művészeti vagy tudományos szempontból fontos” tárgyak⁸³. A hatály tágnak mondható, ugyanis bármely országból jogellenesen elmozdított, és nem csak az adott országból származó tárgy releváns a törvény szerint.

Az Egyezmény intézménylétesítési kötelezettséget ír elő a tagállamok számára abban az esetben, ha még nem működik az országban a kulturális javakra specializált védelmi szervezet, valamint kötelezi őket az exportengedélyezési tanúsítvány rendszerének bevezetésére, és annak hatékony alkalmazására. A szabályozás előírja a jogellenesen kivitt kulturális javak kölcsönzésének akadályozását két tagállam között, azonban ez a rendelkezés csak az Egyezmény hatálybalépését követően jogellenesen kivitt tárgyakra vonatkozik.

⁷⁸ Az általában nagy állami és magángyűjteményekkel rendelkező, a kulturális javak kereskedelmében meghatározó szerepet játszó államokat nevezzük így. PROT, Lyndel V.: Strengths and Weaknesses of the 1970 Convention: An Evaluation 40 years after its adoption. Paris, UNESCO Headquarters, 15-16 March 2011. (a továbbiakban: PROT) 2. oldal

⁷⁹ PAULOVICS Anita: A kulturális javak védelme a nemzetközi összehasonlítás tükrében, Bíbor Kiadó Bt., Miskolc, 2003. 158. oldal

⁸⁰ PROT: im. 2. oldal

⁸¹ ENSZ Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezetének Közgyűlése, Párizs, 1970. november 14.

⁸² Az Egyezmény ezek körét is meghatározza a 4. cikkben.

⁸³ 1979 évi 2. Törvényerejű rendelet a Kulturális javak jogtalan behozatalának, kivitelének és tulajdona jogtalan átruházásának megakadályozását és megelőzését szolgáló eszközökről szóló, Az Egyesült Nemzetek Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezetének Közgyűlése Által Párizsban AZ 1970 évi november hó 14. napján Elfogadott Egyezmény kihirdetéséről (a továbbiakban: 1979. évi 2. tvr.) 1. cikk

Ugyanilyen hatállyal rendelkezik a másik tagállam intézményéből lopott javak visszajuttatásának kötelezettségéről.⁸⁴ Ezen tilalmak be nem tartása⁸⁵ büntető- vagy szabálysértési eljárást von maga után. A tagállamoknak segítségnyújtási kötelezettsége van a többi tagállammal szemben.⁸⁶

Az Egyezmény alapján újabb jogszabályi rendelkezés az Egyesült Királyságban nem született, a védelmet továbbra is a meglévő törvények biztosítják.⁸⁷ Létrejött azonban a többi tagállammal szembeni együttműködési kötelezettség, mint az eredeti szabályozás hatékonyságát javító eszköz.

Az 1995. évi római UNIDROIT Egyezmény

1982-ben az UNESCO megkezdte a kulturális javak illegális forgalmára vonatkozó nemzeti jogi szabályozások vizsgálatát. Számos ajánlás kibocsátása után az UNESCO felkérte a Nemzetközi Intézetet a Magánjog Egységesítésére (UNIDROIT), hogy dolgozza ki az 1970-es UNESCO Egyezményt kiegészítendő a kulturális tárgyak illegális kereskedelmére vonatkozó magánjogi szabályokat.⁸⁸ Az új szabály jelentősége abban mutatkozik meg, hogy megnyitja magánszemélyek számára is kulturális tárgyaik visszakövetelésének lehetőségét,⁸⁹ ezzel elővetítve a részes államok különböző védelmi rendszereinek harmonizálását.⁹⁰

A lopott vagy jogellenesen külföldre vitt kulturális javak nemzetközi visszaadásáról szóló UNIDROIT Egyezmény tárgyi hatálya szűk körűnek mondható:⁹¹

„Ezen Egyezmény olyan nemzetközi természetű követelésekre vonatkozik, melyek tárgya:

- a) lopott kulturális javak visszaszerzése;
- b) olyan kulturális javak visszaadása, amelyeket valamely Egyezményben részes állam területéről a kulturális örökség védelme céljából a kulturális javak kivitelét

⁸⁴ 1979. évi 2. tvr. 5-7. cikk

⁸⁵ Az eljárás a 6. Cikk b) pontja és a 7. Cikk b) pontja be nem tartása esetén fenyeget.

⁸⁶ 1979. évi 2. tvr. 9. cikk

⁸⁷ BUZINKAY (2004): im. 326. oldal

⁸⁸ PROT, Lyndel V.: UNESCO and UNIDROIT: a Partnership against Trafficking in Cultural Objects <http://www.unidroit.org/english/conventions/1995culturalproperty/articles/s70-prott-1996-e.pdf>. 59-61. oldal

⁸⁹ IV. International Initiatives and Legislative Change. <http://www.parliament.the-stationery-office.co.uk/>

⁹⁰ LENZNER: im. 491. oldal

⁹¹ A gyakorlati alkalmazás szempontjából azonban sokkal hatékonyabb a szabályozás, mint az 1970-es UNESCO Egyezmény 3. cikke, tekintve, hogy azt a nagy műtárgypiaccaal rendelkező államok nem fogadták el.

szabályozó törvények megsértésével vittek külföldre (a továbbiakban: jogellenesen külföldre vitt kulturális javak).”⁹²

Kulturális javaknak⁹³ az Egyezmény az olyan egyházi vagy világi okokból régészeti, őstörténeti, történeti, irodalmi, művészeti vagy tudományos szempontból fontos tárgyakat tekinti, melyek beletartoznak az Egyezmény mellékletében megadott kategóriákba.⁹⁴

A lopott tárgyak⁹⁵ visszakövetelésére főszabály szerint az eltulajdonítástól számított 50 éven belül, s a tudomásszerzéstől számított 3 éven belül kerülhet sor, de bizonyos tárgyak esetén⁹⁶ csak a szubjektív határidő megtartásának van helye.⁹⁷ A jóhiszemű tulajdonosnak a lopott tárgy visszaszolgáltatása esetén kárpótlás jár. A kárpótlás kötelezettségét az állam a korábbi tulajdonosra, vagy harmadik személyre háríthatja.

A részes államok kérhetik a másik részes állam illetékes hatóságától, hogy az rendelje el a kérelmet előterjesztő állam területéről jogellenesen külföldre vitt kulturális tárgy visszaadását.⁹⁸ Jogellenesen kivitelnek számít az is, ha a tárgyat ideiglenesen kiállítás céljából vitték ki, de nem juttatták vissza időben. A tárgyat a következő feltételek teljesülése esetén köteles visszaadni⁹⁹ a címzett állam:¹⁰⁰

„ha a kérelmet előterjesztő állam bebizonyítja, hogy a tárgy eltávolítása területéről lényegesen sért egy vagy több, a következőkben felsorolt érdeket:

- a) a kulturális tárgy vagy környezete fizikai megóvása;
- b) egy komplex műtárgy integritása;
- c) pl. tudományos vagy történelmi jellegű információk megőrzése;
- d) a kulturális tárgy hagyományok szerinti vagy rituális használata törzsi vagy őslakos közösségek által,

⁹² 2001. évi XXVIII. törvény a lopott vagy jogellenesen külföldre vitt kulturális javak nemzetközi visszaadásáról szóló, Rómában, 1995. év június hó 24. napján aláírt UNIDROIT Egyezmény kihirdetéséről (a továbbiakban: Unidroit Egyezmény) 1. Cikk

⁹³ A jogellenesen külföldre vitt kulturális javak körébe tartoznak a jogellenesen feltárt és kiásott javak is, ha ez egységben van az adott állam szabályozásával.

⁹⁴ Ezek a kategóriák megegyeznek az 1970-es évi UNESCO Egyezményben felsoroltakkal, lehetővé téve a párhuzamos alkalmazást.

⁹⁵ „... lopottnak tekintendő a jogellenesen kiásott, vagy törvényesen kiásott, de jogellenesen megtartott kulturális tárgy, amennyiben ez összhangban van az ásatás helyszínét adó állam törvényeivel.” Unidroit Egyezmény 3. Cikk (2) pont

⁹⁶ Meghatározott műemlék, régészeti lelőhely szerves részét képező, vagy egy közgyűjteményhez tartozó kulturális tárgy.

⁹⁷ Ezen szabályoktól a tagállamok pozitívan eltérhetnek.

⁹⁸ Unidroit Egyezmény 5. Cikk (1) pont

⁹⁹ A tárgy sorsáról visszaadás helyett az állam és a tulajdonos megegyezés útján máshogyan is dönthet.

¹⁰⁰ A tárgy visszaadása nem követelhető, ha megalkotójának élete alatt, vagy az után 50 évvel került külföldre. Unidroit Egyezmény 7. Cikk

illetve bebizonyítja, hogy a tárgy a kérelmet előterjesztő állam számára kulturális szempontból kiemelkedően fontos.”¹⁰¹

Főszabály szerint azon állam hatósága jár el az ügyben, ahol a tárgy megtalálható.¹⁰²

Az alkalmazás körét bővíti, hogy a szabályok az Egyezményt elfogadó ország területén található, Egyezmény elfogadása előtt behozott kulturális javakra is alkalmazhatóak.¹⁰³

A világ harmadik legnagyobb műtárgypiacával rendelkező Egyesült Királyság¹⁰⁴ az Egyezményt a mai napig nem ratifikálta, ezzel rontva annak esélyeit a védelem hatékony érvényesítésére.¹⁰⁵

¹⁰¹ Unidroit Egyezmény 5. Cikk (3) pont

¹⁰² Ez esetben is életben maradnak azonban az adott állam kulturális jogvédelmi intézkedései. Unidroit Egyezmény 8. Cikk

¹⁰³ Unidroit Egyezmény 10. Cikk

¹⁰⁴ 2013-ban 50.000.000 tranzakció ment végbe a világon a műtárgy kereskedelem területén [Data ©Arts Economics 2014]. A globális művészet piaci részesedések 2013-ban a következőképpen alakultak: az USA tartja vezető pozícióját 38%-kal, öt követi Kína 24%-kal, a harmadik helyen pedig az Egyesült Királyság áll 20%-kal. <http://www.theguardian.com/culture-professionals-network/culture-professionals-blog/2014/mar/19/international-art-market-2013-facts-figures>

¹⁰⁵ Special Committee to review the practical operation of the 1995 UNIDROIT Convention on Stolen or Illegally Exported Cultural Objects, 1st meeting, 2012.: Information Document. 6. oldal <http://www.unidroit.org/english/conventions/1995culturalproperty/1meet-120619/dc8-cs01-03-e.pdf>

Kiviteli engedélyezési rendszer

Az engedélyezési rendszerre vonatkozó szabályok kulcsszerepet játszanak a kulturális javak védelme terén, hiszen ezek határozzák meg, hogy a tárgy milyen feltételekkel hagyhatja el az országot, milyen esetekben megengedettek a nemzetközi eladások, kölcsönadások. Az exportellenőrzését mind az Európai Unió, mind az Egyesült Királyság szabályozza, így tárgytól függően akár az uniós, akár a brit engedély iránti kérelem szükséges lehet.¹⁰⁶

Európai engedélyezési rendszer

Az Európai Közösséget létrehozó szerződés 23. cikke lefektette a *vámunió* elemeit, mely szerint:

„A Közösség vámunió alapul, amely a teljes árukereskedelemre kiterjed, és magában foglalja a behozatali és kiviteli vámok, valamint az azokkal azonos hatású díjak tilalmát a tagállamok között, továbbá közös vámtarifa bevezetését harmadik országokkal fenntartott kapcsolataikban.”

A közösségi áruk szabad forgalmának elve az EU egyik alapköve. Ez az elv nem csak az uniós árukra vonatkozik, hanem a harmadik országból származó, importált árukra, melyek szabad forgalomba bocsátása a behozatali vámok megfizetése és a szükséges alakiságok bemutatása¹⁰⁷ után történik. A szabad forgalomba bocsátással a nem közösségi áru elnyeri a közösségi áru vámjogi helyzetét.¹⁰⁸ Ez a státusz megszűnhet, például akkor, ha az áru elhagyja az Uniót.¹⁰⁹

Az uniós engedélyezési követelmények szerint a kulturális javaknak (melyek bizonyos értékhatár felett közösségi árunak számítanak) szükségük van uniós exportengedélyre, ha

¹⁰⁶ UK Export Licensing for Cultural Goods. Procedures and guidance for exporters of works of art and other cultural goods: An Arts Council England Notice 2014. <http://www.artscouncil.org.uk> (Utoljára látogatva: 2014. augusztus 20.)

¹⁰⁷ Áruk bizonyos csoportja például behozatali engedély-köteles.

¹⁰⁸ A Tanács 2913/92/EGK rendelete (1992. október 12.) a Közösségi Vámkódex létrehozásáról. HL L 302. 79. cikk

¹⁰⁹ Lásd: Free Circulation

http://ec.europa.eu/taxation_customs/customs/procedural_aspects/imports/free_circulation/index_en.htm

harmadik országba szeretnék kivinni őket.¹¹⁰ Ha a brit exportengedélyezési eljárás és az uniós eljárás szabályai is vonatkoznak a tárgyra (mindkét rendszer „kiviteli engedély köteles tárgyak” kategóriájába beleesik), elég az uniós engedély beszerzése.¹¹¹

Az Ideiglenes Behozatali eljárás¹¹² szabályai szerint nem közösségi áruk ideiglenesen behozhatóak az Unióba, majd később újra kivihetőek anélkül, hogy megjelenének a szabad forgalomban. Ez az eljárás vonatkozik általában a kiállításra kölcsönzött árukra. Ha a kulturális javakat például egy aukcióra hozzák be ezzel az eljárással, és végül a tárgy az Unión belül marad, a felfüggesztett vámokat meg kell fizetni, és a tárgy elnyeri a közösségi áru jellegét. Ha a tárgyat nem sikerül eladni, így visszaviszik az Unión kívülre, a vámokat nem kell megfizetni, és a tárgy nem válik közösségi áruvá.¹¹³

A brit kiviteli engedélyezési rendszer

Az angol engedélyezési rendszert a 2002. évi kiviteli törvény és az azt kifejtő miniszteri szabályozás határozza meg. Az eljárás lényege, hogy a nemzeti fontosságú tárgyakat az országban tartsa, ugyanakkor az exportálni kívánt tárgyak kivitelét csak abban az esetben engedélyezze, ha eredetéről, jogszerű tulajdoni helyzetéről világos képet kapott.

A rendes eljárás szerint a kiviteli kérelem az Export Engedélyezési Osztályhoz érkezik, s az első kérdés, amire az exportálónak válaszolnia kell az, hogy a tárgy az Egyesült Királyságban tartózkodott-e az elmúlt 50 évben. Importált áru esetén az Engedélyezési Osztálynak meg kell győződnie arról, hogy a tárgyat jogszerűen hozták be az Egyesült Királyságba, mielőtt kiadja az engedélyt. Igazolhatóan ötven éven belüli import esetén az engedélyt általában megadják.¹¹⁴

¹¹⁰ Az uniós értékhatár alatti kulturális javak kiviteléhez értelemszerűen nem szükséges az engedély beszerzése, mivel azonban az uniós kategóriák nagyrészt egybe esnek a hazai kiviteli engedélyezésre kötelezett tárgyak körével, az angol exportengedély megléte szükséges.

¹¹¹ Guidance on the export of cultural goods brought into the United Kingdom (UK) from outside the European Union (EU) but not released into free circulation (a továbbiakban: EU Guideline)
http://www.artscouncil.org.uk/media/uploads/Guidance_on_the_export_of_cultural_goods_brought_into_the_UK_but_not_released_into_free_circulation.doc

¹¹² Temporary Admission procedure

¹¹³ EU Guideline: im.

¹¹⁴ Arts Council England: Guidance on the provision of provenance 2014.

http://www.artscouncil.org.uk/media/uploads/pdf/Guidance_for_Exporters_Issue_2_2014.pdf (a továbbiakban: Provenance guidance) (Utoljára látogatva: 2014. július 19.)

Az engedélyek típusai

Nyílt kiviteli engedélyek

Az exportőrök munkájának megkönnyítésére szolgál a nyílt kiviteli engedélyezés rendszere. Ha a kiszállító rendelkezik ilyen engedéllyel, számára kikerülhet az egyéni kiviteli engedélyezési eljárás.

Nyílt Általános Kiviteli Engedély

A Nyílt Általános Kiviteli Engedély (Open General Export Licence/OGEL) rendszere 2004. május 1. napjától él. Az engedély kérelmezhető azokra a tárgyakra nézve, melyek a kategóriájukban megadott pénzügyi küszöbérték alatt maradnak. Az 50 évnél fiatalabb, a küszöbértéket el nem érő tárgyak minden további vizsgálat nélkül megkapják az engedélyt.

Az uniós szabályozás szerint ilyen engedélyt nem kaphat az a tárgy, amelyet jogellenesen exportáltak egy másik tagállamból 1993. január 1-jén, vagy azt követően. A kérelmet ilyen esetben meg kell tagadni, az ügyre az uniós engedélyezési rendszer vonatkozik.¹¹⁵

Nyílt Egyéni Kiviteli Engedély

A Nyílt Egyéni Kiviteli Engedély (Open Individual Export Licence/OIEL) meghatározott személyek, társaságok számára teszi lehetővé a kivitelt. Lehetőséget nyújt például a nemzeti múzeumok és galériák számára, hogy egy átmeneti időszakra (egy vagy két évre) exportáljanak saját, vagy általuk gondozott tárgyakat.¹¹⁶

Az OIEL esetben nem automatikus az engedély kiadása – a Szakértő Tanácsadók (nemzeti múzeumok és galériák igazgatói, vezetői) beleegyezése szükséges.¹¹⁷ Az engedélyt a Kulturális Miniszter mérlegelés alapján ítéli oda, és azt további feltételekhez kötheti, mint például a nyilvános kiviteli nyilvántartás vezetése.¹¹⁸

¹¹⁵ Lásd: Európai engedélyezési rendszer alfejezet.

¹¹⁶ POLONSKY, Michael – CANAT, Jean-François: The British and French Systems of Control of the Export of Works of Art. *International and Comparative Law Quarterly*, Vol. 45/3, 1996. (a továbbiakban: POLONSKY – CANAT) 569. oldal

¹¹⁷ BUZINKAY (2004): im. 325. oldal

¹¹⁸ Export Controls on Objects of Cultural Interest - Statutory Guidance on the criteria to be taken into consideration when making a decision about whether or not to grant an export licence, DCMS, 2005. (a továbbiakban: DCMS Guidance 2005)

https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/246137/Export_Controls_on_Objects_of_Cultural_Interest_Statutory_Guidance_Nov05_1_.pdf

Egyéni kiviteli engedélyek

Azok a tárgyak, amelyek 50 éve vagy régebben vannak az Egyesült Királyságban, felette állnak a megadott pénzügyi küszöbértékeknek, valamint nem egyéni kiviteli engedéllyel rendelkező szervezet exportálja őket, Szakértői Tanácsadóhoz kerülnek, aki dönt arról, hogy kifogást emel-e a tárgy exportja ellen a Waverley kritériumok alapján.¹¹⁹ A feltételek fennállását első sorban a Kulturális Javak Exportjának Felügyelő Bizottsága¹²⁰ (Bizottság) vizsgálja. ¹²¹ A védelem feltételeinek fennállása esetén az exportengedélyt a Bizottság megtagadhatja, és felajánlhatja a tárgyat megvételre¹²² országon belül, a Bizottság által megállapított „valós piaci áron”. ¹²³ Ha az adásvétel létrejön, az export engedélyt megtagadják.

A rendszer sajátosságaihoz hozzátartozik, hogy a múzeumok csak megfelelő anyagi eszközök birtokában képesek megfelelő ajánlatokat tenni. Ennek tudatában az ilyen vételek támogatásának egyre nagyobb hagyománya van az Egyesült Királyságban,¹²⁴ valamint a brit adórendszer is segíti ezeket a vételeket. ¹²⁵ Mivel még így is sok fontos kulturális tárgy csúszott ki a nemzet kezéből a múzeumok finanszírozási forrásának hiánya miatt, a kormányzat bevezette a „halasztott export” intézményét. E szerint a kritériumoknak megfelelő tárgy exportengedélyének megadását egy bizonyos fix időre¹²⁶ felfüggesztik, amely alatt a múzeumnak alkalma van összegyűjteni a szükséges forrásokat. Ha az időszak eredménytelenül telik el, a kiviteli engedélyt általában megadják.¹²⁷

A halasztott export időtartama alatt¹²⁸ a tárgy tulajdonosa visszautasíthatja a piaci áron tett belföldi vételi ajánlatokat. Ez esetben, ha az exportáló egy állami intézmény (pl. múzeum, galéria) ajánlatát utasítja vissza, a Kulturális Miniszter általában megtagadja a kiviteli engedély megadását. A privát ajánlat visszautasítását a miniszter akkor veszi figyelembe, ha

¹¹⁹ Provenance guidance: im.

¹²⁰ Reviewing Committee on the Export of Art

¹²¹ Ilyen: értékhatár elérésének megállapítása, Waverley kritériumoknak való megfeleltetés.

¹²² A halasztott export iránti kérelem lehetősége eredetileg csak a múzeumok részére volt fenntartva, azonban a kritikáknak engedve a kormány 1991-ben megnyitotta az ajánlattétel lehetőségét az egyéni piaci szereplők számára is.

¹²³ HALFAN: im. 30-32. oldal

¹²⁴ Erre specializálódott szervezetek például a Kulturális Ajándékok Rendszer, a Nemzeti Örökség Alap, a Lieu Elfogadási Rendszer és az Örökség Lottó Alap.

¹²⁵ Erre szolgál a „szívélinesség” (douceur) néven ismert igazgatási megállapodás.

¹²⁶ Általában 2-6 hónap.

¹²⁷ POLONSKY – CANAT: im. 566. o.

¹²⁸ „halasztott export”

az egyéni vevő aláveti magát a tárggyal kapcsolatos meghatározott feltételeknek.¹²⁹ Ennek célja a kulturális javakhoz való nyilvános hozzáférés jogának erősítése. Ha a kivitel iránti kérelmet a tulajdonos visszavonja, a számára tett vételi ajánlatokat visszautasítottak kell tekinteni. A visszaélések elkerülése végett, kiviteli engedély megtagadása esetén a tulajdonos következő 10 éven belüli kérelmét a Kulturális Miniszter halasztási időszakra bocsátás nélkül megtagadja.¹³⁰

Waverley kritériumok

A Waverley kritériumok néven ismert szempontrendszer adja a britanniai engedélyezési eljárás fő sajátosságait. Az engedélyezési rendszer európai viszonylatban nagyon fejlettnak mondható, azonban a végrehajtás terén vannak hiányosságok: az eljárás alá vonható tárgyak közül nagyon keveset utalnak a Bizottság elé a kritériumoknak való megfelelés vizsgálata céljából. 2012/13-ban összesen 28 eset került a Bizottság elé, ebből 19 tárgy felelt meg legalább egy pontban a Waverley kritériumoknak. Ezek közül végül 6 tárgy került megvételre különböző hazai intézmények által.¹³¹

Waverley 1.

George Stubbs két festményének, „A Kenguru” és „A Dingó”¹³² ügyében a Bizottság

George Stubbs: The Dingo

megállapította az első Waverley kritériumba ütközést. A két festmény 1772-ben készült az ausztrál állatokról, kiemelkedően képviselve a késő tizenennyolcadik századi brit festészet sajátosságait.

A kérelmező a tárgyakat Ausztriába kívánta exportálni, melyek egyeztetett piaci ára a kérelem szerint 5.5 millió font.

A Szakértő Tanácsadó kifogást nyújtott be azon az alapon, hogy a festmények kivitele az első és a harmadik Waverley kritériumba ütközik, mivel azok szorosan kapcsolódnak a brit történelemhez és a nemzeti élethez, és kivitelük nagy veszteség lenne az ország számára.

¹²⁹ Nyilvános hozzáférés biztosítása a tárgyhoz, megfelelő tartási körülmények biztosítása, stb.

¹³⁰ DCMS Guidance 2005: im.

¹³¹ Export report: im.

¹³² Kongouro, from New Holland (The Kangaroo) and Portrait of a Large Dog (The Dingo)

A Bizottság az érvelést elfogadva a kiviteli engedély megadását elhalasztotta egy hat hónapos kezdeti időszakra, amelyet három hónappal kellett meghosszabbítani akkor, ha egy potenciális hazai vásárló komoly szándékot mutat a művek megvétele iránt. A hosszabbításra sor is került, s a festményt végül a Nemzeti Tengerészeti Múzeum vásárolta meg, többek között az Örökség Lottó Alap támogatásával.¹³³

Az első Waverley kritérium így szól: „*A tárgy oly szorosan kapcsolódik-e az angol történelemhez és nemzeti életéhez, hogy távozása nagy veszteség lenne az ország számára?*”

Mint a Stubbs esetről is láthattuk, olyan tárgyak tartoznak ide, amelyek fontosak az országos vagy helyi történelem szempontjából, beleértve egyébként azokat a tárgyakat is, amelyek külföldről lettek exportálva, de később ilyen jelentőséget nyertek.

Waverley 2.

A 2012/13-as időszakban a Bizottság elé kerülő első számú ügy a „Christian van Vianen: ezüst vizeskancsó és tál”¹³⁴ ügy volt. Az 1632-ben készült tárgyakat az Egyesült Államokba kívánták exportálni, azonban a Bizottság megállapította a második és a harmadik Waverley kritériumba való ütközést.

Christian van Vianen: Ezüst vizeskancsó és tál

A kiviteli engedély iránti kérelemről való döntést elhalasztotta – komoly szándékú vevő hiányában azonban a kiviteli engedélyt végül megadták.¹³⁵ Az eset tanulsága, hogy a fejlett angol kiviteli rendszer is csak megfelelő források megléte esetén adhatja meg a várt védelmet.

A Waverley kritériumok 2. pontja: „*Kiemelkedő esztétikai jelentőséggel rendelkezik-e a tárgy?*”

Ez a pont magában foglal némi szubjektív elemet, azonban a Bizottság a kitételt objektíven vizsgálva figyelembe veszi a munka értékét, valamint a tárgy állapotát, nem sorolva ide automatikusan a neves képzőművészek összes alkotását, elhanyagolva például az iparművészet alkotásait.¹³⁶

¹³³ Export report: im.

¹³⁴ A Dutch silver ewer and basin by Christian van Vianen

¹³⁵ Export report im.

¹³⁶ DCMS Guidance 2005: im.

Waverley 3.

John Nost: *A Guggoló Vénusz*

A harmadik Waverley feltétel kérdése: „*Kiemelkedő jelentősége van-e a tárgynak a művészeti ágak, az oktatás, vagy a történelem szempontjából?*”

2011-ben a Bizottság „Idősebbik John Nost: A Guggoló Vénusz”¹³⁷ szobrának ügyét vizsgálta. Megállapításra került, hogy az 1702-ben készült mű az első és harmadik Waverley kritériummal ütközik, tekintve, hogy a szobor nemzeti jelentőségű darab, és elvesztése nagy szerencsétlenség lenne az ország számára. A szerv megnyitotta az ajánlattétel lehetőségét a tárgy megvételére. A londoni Victoria

and Albert Museum élt a lehetőséggel, amivel sikerült a nemzeti kincset az országban megtartani.¹³⁸

¹³⁷ John Nost the Elder, The Crouching Venus

¹³⁸ Export of Objects of Cultural Interest 2011/2012. Annual report to Parliament By the Secretary of State for Culture, Media and Sport and Minister for Women and Equalities.
https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/77503/ACE_Export_of_Objects_of_Cultural_Interest.pdf (Utoljára látogatva: 2014. szeptember 10.)

Kulturális javak lefoglalás alóli mentessége

A kulturális javak lefoglalás alóli mentességének kérdése meghatározó a kulturális jogvédelem területén. Mi sem mutatja jobban a terület jelentőségét, mint hogy a British Museum-ban a kölcsönadások száma megduplázódott 1985 és 2000 között, amikor is 214 kulturális tárgy, vagy tárgycsoport lett ily módon ideutaztatva.¹³⁹ A terület ütemes fejlődése magával vonja a részletes szabályozás szükségességét.

1978. évi Állami Immunitás Törvény¹⁴⁰

A már említett késői, 2007. évi törvényszékekről és a végrehajtásról szóló törvény volt az első kiterjedt garanciákat nyújtó törvényi rendelkezés a jogterületen, azonban ki kell emelni ennek okát is. Az angol jogászok nem alkottak hamarabb törvényi rendelkezést a területre vonatkozóan, mert álláspontjuk szerint a common law szabályok elegendő védelmet nyújtottak a területen. Főként a nemzetközi szokásjogra hivatkozva kívánták a lefoglalás alóli mentességről biztosítani a kölcsönadó államokat: ugyanis a szokás szerint a közhasználatra szánt kölcsönadott kulturális javak forgalomképtelen állapotúak. A másik érv, a Kulturális Miniszter által kibocsátott „Mentességi szabályozások”¹⁴¹ néven elhíresült „puha jogi” alkotás, mely mentességet ígért a kiállításra, nem kereskedelmi célból kölcsönzött tárgyaknak.¹⁴² Az angolok érvelésükben hivatkoztak az 1789. évi törvény védelmére is.

Az Immunitás Törvény az Egyesült Királyságnak kiállítási célra kölcsönadott javakat védi a lefoglalás alól, azonban csak akkor, ha a tárgy kereskedelmi céloktól mentesen érkezik az országba,¹⁴³ és tulajdonosa egy külföldi állam (az állam feje, a kormány, vagy annak további szervei).¹⁴⁴ A kereskedelmi célok kritériuma azonban igen széles, nem teljesen egyértelmű kategóriája az angol jognak, valamint a magángyűjtemények tulajdonosait nem nyugtatja meg a kizárólag állami tulajdont védő szabályozás.

¹³⁹ <http://artwatchuk.wordpress.com/2013/11/25/25-november-2013/> (Utoljára látogatva: 2014. augusztus 20.)

¹⁴⁰ State Immunity Act 1978.

¹⁴¹ Immunity declarations

¹⁴² Woudenberg, Nout van: State Immunity and Cultural Objects on Loan. Martinus Nijhoff Publishers, Prague, 2012. (a továbbiakban: Woudenberg) 232. oldal

¹⁴³ State Immunity Act 1978. 3. 1.

¹⁴⁴ State Immunity Act 1978. 14. 1.

Egyértelműen újítani kellett, azonban sok aggodalom érkezett a lopott kulturális javak helyzetével kapcsolatban a Kormányzathoz. Ugyanis az erősebb mentességi szabályozás korlátozza a kulturális javakkal kapcsolatos bűncselekmények elleni hatékony fellépést, a tisztázatlan tulajdoni helyzetű tárgyak eredetének felgöngyölítését.

A két szempontot, a köz jogát a művelődéshez, valamint a tulajdonos jogát a jogellenesen külföldre vitt tárgyhöz kellett kiegyensúlyozni a törvénykezés során.¹⁴⁵

2007. évi törvényszékekről és a végrehajtásról szóló törvény¹⁴⁶

A reformtörvény megalkotásának egyik fő kiváltó oka a svájci Noga eset volt. 2005 novemberében a svájci vámhatóságok 54 világhírű festményt foglaltak le, köztük Picasso, Matisse alkotásokat is. A képek az Oroszországi Puskin Múzeum tulajdonában álltak, mely kiállításra adta kölcsön őket egy svájci múzeumnak. Svájc a hatósági intézkedések megtörténte után nem kérelmezte a lefoglalás alóli mentesség megállapítását, mivel az őt erre kötelező törvény a kiállítás kezdetekor még nem lépett hatályba. A hatóságok egy svájci áru kivitellel és behozatallal foglalkozó cég, a Noga SA kérelmére hozott

Pablo Picasso – Hegedű. A Noga esetben lefoglalt egyik festmény.

bírószági végzés szerint jártak el, amely keresetét az orosz állam vele szemben fennálló 15 éves, milliós tartozására alapította.¹⁴⁷ Az eset Oroszország nagymértékű felháborodását váltotta ki, a kulturális javak ügyét a kereskedelmi viták eszközévé téve. Az ügy a svájci hatóságok visszakozásával végződött, azonban annak tanulságait nem lehetett többé figyelmen kívül hagyni. Oroszország közölte, hogy ezen túl nem hajlandó kulturális tárgyakat egyetlen országnak sem kölcsönadni, ha annak nincsenek hatályba léptetve konkrét lefoglalás alóli mentességet garantáló törvényi rendelkezései.¹⁴⁸

Nagy-Britanniát Oroszország kijelentése késztette a gyors intézkedésre. 2007-re elkészült az új mentességi szabályozás tervezete, a hatályba léptetés 2008. január 7. napján lett volna

¹⁴⁵ WOUDEMBERG: im. 233. oldal

¹⁴⁶ Tribunal Courts and Enforcement Act 2007

¹⁴⁷ A cég korábban már számos módon próbálta érvényre juttatni követelését, sikertelenül.

¹⁴⁸ O'CONNELL, Anna: The United Kingdom's Immunity from Seizure Legislation. LSE Law, Society and Economy Working Papers 20/2008 London, School of Economics and Political Science Law Department

esedékes. A moszkvai Puskin, és további három orosz múzeummal való együttműködésben tervezett 2007. év végi nagyszabású kiállítás¹⁴⁹ azonban lemondással fenyegetett, mivel megfelelő biztosíték hiányában, a Noga esetből tanulva a négy orosz állami múzeum nem volt hajlandó a briteknek kölcsönözni. Az 1978. évi Állami Immunitás Törvény nem biztosított egyértelmű mentességet ezen intézmények számára,¹⁵⁰ hiszen több festmény az 1917-es bolsevik forradalom alkalmával került nemzeti tulajdonba, és Moszkva tartott attól, hogy a brit jog nem védi a festményeket az egykori tulajdonosok leszármazóinak tulajdoni igényeitől.¹⁵¹ Az angol kormányzat engedve a nyomásnak felgyorsította a törvénykezés folyamatát, és az új védelmi rendelkezés 2007. december 31. napján hatályba lépett, megmentve a tervezett kiállítást.

A szabályozás igyekszik megadni azt a biztonságot, amire a kölcsönadóknak (származási országoknak) az esetekből láthatóan nagy szüksége van. A lefoglalás alóli mentességre a törvény 6. része vonatkozik, vagyis a 134-138. szakaszok.

A 134. szakasz meghatározza a védelem tárgyát. Ez a következő feltételeknek megfelelő kulturális javakat jelenti:

- a) „a tárgy általában az Egyesült Királyságon kívül található
- b) nem tulajdonosa az Egyesült Királyságban lakóhellyel rendelkező személy,
- c) importja nem sért törvény által előírt import tilalmat vagy korlátozást, amely vonatkozhat akár a tárgyra, annak egy részére, vagy benne rejlő dologra,
- d) nyilvános időszak kiállításra lett behozva az Egyesült Királyságba egy múzeum vagy galéria által,
- e) a múzeum vagy galéria teljesítette az államtitkár e bekezdésben foglalt rendelkezésében előírt követelményeket, a tárgyról közzétételét meghatározott információk által.”¹⁵²

A törvény az Egyesült Királyságnak időszaki kiállítás céljából egy múzeum vagy galéria részére kölcsön adott külföldi kulturális javakat védi. A védelem immár nem csak az állami

¹⁴⁹ Oroszországból: a francia és az orosz művészet remekművei 1870-1925.

¹⁵⁰ Russia calls off major art loan as ties with UK worsen. Guardian, 19 December 2007.

<http://www.lootedartcommission.com/MU3X9V82944> (Utoljára látogatva: 2014. augusztus 3.)

¹⁵¹ <http://www.theguardian.com/artanddesign/artblog/2007/dec/21/fromrussiawithoutlove> (Utoljára látogatva: 2014. augusztus 3.)

¹⁵² Tribunal Courts and Enforcement Act 2007., 134. (2)

tulajdonú műkincsekre vonatkozik, mint azt a korábbi szabályozás¹⁵³ tette, hanem védelme körébe vonja a külföldi magántulajdonú, intézményi tulajdonú tárgyakat is.

Főszabály szerint lefoglalás alóli mentesség addig van biztosítva a tárgy számára, amíg az a kijelölt célból (időszakos kiállítás) az Egyesült Királyságban tartózkodik. Az időtartamot megszorító rendelkezés, miszerint a védelem attól fogva, hogy a tárgy belépett az Egyesült Királyságba, legfeljebb 12 hónapig tarthat. Ez az időszak meghosszabbodik, ha a tárgy sérelme okán javítás, konzerválás vagy restaurálás miatt kénytelen tovább tartózkodni az országban, ekkor a védelem egészen addig tart, míg a javításra szorult tárgy el nem hagyja az Egyesült Királyságot.¹⁵⁴ A védelmi időszak újra kezdődik minden alkalommal, amikor a védelmi feltételeknek megfelelő tárgy belép az Egyesült Királyságba.¹⁵⁵ A szabályozás szerint a tartósan az országban tartózkodó javak nem mentesek a lefoglalás alól.

A 134. szakasz (9) pontja előírja a múzeumok és galériák számára a nyilvánosság biztosításának kötelezettségét. A nyilvánosan elérhető információknak a tárgy eredetét és tulajdoni helyzetét kell bemutatniuk, valamint minden olyan vonatkozó adatot, amit az Államtitkár előír számukra. Ha ez az intézkedés elmarad, a védelem nem vonatkozik a tárgyra.¹⁵⁶

Az esetleges visszaélések elkerülése érdekében a törvény meghatározza, hogy mely intézmények kölcsönzési aktusára vonatkoznak a törvénybe foglalt szabályok. Ezek az intézmények azon Egyesült Királyságbeli múzeumok vagy galériák lehetnek, melyek ilyen minőségét alkalmas hatóság¹⁵⁷ jóváhagyta. Csak olyan intézmény felelhet meg a hatóságok követelményeinek, amelyek korrekt eljárást biztosítanak a tárgy származásának és tulajdonjogi helyzetének megállapítására, valamint, amelyek követik az Államtitkár témára vonatkozó iránymutatásait.¹⁵⁸ A feltételek betartását rendszeresen felülvizsgálják. A megadott engedély visszavonható.¹⁵⁹

A 135. szakasz a védelem hatásával foglalkozik. E szerint egy tárgy védett a törvény szerint, és azt a jogállam semmilyen rendelkezése alapján nem lehet lefoglalni vagy elkobozni. Az általános védelmi rendelkezés alóli kivételt jelent, ha a lefoglalás vagy elkobzás az Egyesült

¹⁵³ State Immunity Act 1978.

¹⁵⁴ Tribunal Courts and Enforcement Act 2007., 134. (4) (5) (7)

¹⁵⁵ Tribunal Courts and Enforcement Act 2007., 134. (6)

¹⁵⁶ Explanatory Notes of Tribunal Courts and Enforcement Act 2007.

¹⁵⁷ Az alkalmas hatóságokat a Tribunal Courts and Enforcement Act 2007., 136. (5) határozza meg.

¹⁵⁸ Tribunal Courts and Enforcement Act 2007., 136. (1) (2)

¹⁵⁹ A törvény 136. (3) fennállása esetén.

Királyság bírósági végzése alapján történik, és a bíróság rendelkezését Közösségi kötelezettség, illetve nemzetközi szerződés alapján, vagy annak érvényt adva hozta meg.

A szakasz leszögezi továbbá, hogy a letartóztatás joga vagy más bűncselekményt megelőző intézkedés nem gyakorolható úgy, hogy a tárgyat megakadályozzák az Egyesült Királyságot való elhagyásában.¹⁶⁰

A tárgy így mentes a lefoglalás alól a polgári és büntetőeljárások során is. Nem vonatkozik a mentesség a külföldi tárgyra például olyan esetben, amikor a bíróság egy másik ország bíróságának rendelkezését érvényesíti a tárgy elkobzására vonatkozóan, amit bűncselekményből származó jövedelem visszaszerzése végett rendeltek el.¹⁶¹

A védelem mértékét illetően a szakasz úgy határoz, hogy az magában foglalja a tárgy elleni végrehajtás valamennyi formája alóli mentességet. A törvény célja, hogy kizárja a lefoglalás vagy őrizetbe vétel lehetőségét akár a tárgy igénylője, akár a bűnüldöző hatóságok kérelmezik azt.¹⁶²

A törvény megfelelő szintű mentességet biztosító, európai színvonalú szabályozást alkotott, mely biztonságot ad a származási országok számára. A nemzetközi visszhang azonban nem volt egyértelműen pozitív a szabályozást illetően. Az Európai Bizottság aggodalmát fejezte ki a tulajdonhoz való jog, valamint a bírósághoz fordulás jogának csorbulását illetően. A brit kormányzat válasza szerint a 2007-es szabályozás megtalálta az egyensúlyt a közérdek és az egyén jogai között, hiszen:

1. az egyén a tárgy származási országba való visszakerülése után perelheti a származási országot,
2. az igénylőnek joga a tárgy országban tartózkodása folyamán érvényesítéséhez egyéb eszközök is rendelkezésre állnak (pl. kártérítési per indítása a befogadó intézmény ellen),
3. a bírósághoz fordulás joga ugyan abszolút jog, de határok övezik, és a közösségi hozzáférés a kulturális javakhoz közérdeke jogának érvényre juttatása ennek arányos korlátozása.¹⁶³

¹⁶⁰ Tribunal Courts and Enforcement Act 2007., 135. (1) (2)

¹⁶¹ Explanatory Notes of Tribunal Courts and Enforcement Act 2007.

<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2007/15/notes/contents>

¹⁶² Tribunal Courts and Enforcement Act 2007., 135. (3)

¹⁶³ WOUDENBERG: im. 235-236. oldal, 247. oldal

2005. évi Tiltott Kereskedelem Elleni Küzdelemről szóló Iránymutatás¹⁶⁴

Az iránymutatást a múzeumok, könyvtárak és levéltárak kulturális javak tiltott kereskedelme elleni igénye hívta életre. Ezen intézmények fontos közös célja, hogy informálja, szórakoztassa, és egyben oktassa látogatóit, amely célnak eszköze a kollekciók folyamatos frissítése, bővítése. A beszerzések során azonban ügyelni kell a tisztázatlan tulajdoni helyzetű, jogellenesen exportált vagy lopott tárgyak kiszűrésére. A Kulturális Minisztérium Tiltott Kereskedelmi Tanácsadó Testületének¹⁶⁵ iránymutatása ebben segíti az intézményeket.

Az iránymutatás mind az Egyesült Királyságon kívülről exportált kulturális javakra, mind a belső kölcsönadásokra vonatkozik. A benne foglalt szabályok puha jogi rendelkezések, az intézmények azonban nagyon komolyan veszik ezek betartását.

A szabályozás lefekteti, hogy az intézmények kötelezettsége okirati vagy más úton meggyőződni a tárgy eredetének tisztaságáról. Kiemeli az UNESCO szabályozással összhangban, hogy az 1970 után az országba érkezett tárgyakkal kapcsolatban különösen gondosan kell eljárni.¹⁶⁶ Intelmeket találhatunk még az intézményi kölcsönök és beszerzések procedúráira¹⁶⁷ vonatkozóan, ¹⁶⁸ valamint részletes útmutatást az eredet megállapítási problémákkal,¹⁶⁹ illetve az archeológiai tárgyakkal való bánásmóddal¹⁷⁰ kapcsolatban.

¹⁶⁴ Combating Illicit Trade: Due diligence guidelines for museums, libraries and archives on collecting and borrowing cultural material', guidelines, October 2005. (a továbbiakban: CIT)

<http://www.culturalpropertyadvice.gov.uk/assets/userfiles/index.php?file=000211.pdf>

¹⁶⁵ Department for Culture, Media and Sport's Illicit Trade Advisory Panel

¹⁶⁶ „1970 küszöb”

¹⁶⁷ CIT: im. 5. o.

¹⁶⁸ Milyen szempontok alapján kell az eredetet vizsgálni, milyen okiratok fogadhatóak el eredetigazolásaként, stb.

¹⁶⁹ Due diligence szabály: ha nincsenek meg a megfelelő eredetet igazoló okiratok, az intézmény köteles az összes ésszerű vizsgálatot elvégezni, és a tényállást a lehető legpontosabban felderíteni. Ha bármely gyanú felmerül a kétes eredetű tárgyhoz, a beszerzés nem vihető véghez. A vizsgálat szempontrendszerét az iránymutatás 6. része tartalmazza.

¹⁷⁰ Az Egyesült Királyságban külön törvény vonatkozik az ilyen objektumok csoportjára.

A magyar és az angol rendszer az összehasonlítás tükrében

Ebben a fejezetben először a kulturális javak védelmére vonatkozó speciális jogszabályok¹⁷¹ áttekintésére kerül sor, majd ezek ismeretében szemléltetem a magyar és az angol rendszer sajátosságait, hasonlóságait és különbségeit.

A kulturális javak védelmére vonatkozó magyar szabályozás

Hasonlóan az angol a szabályozáshoz, a magyar szabályozás is több szintű: találhatunk a vonatkozó nemzetközi, uniós és hazai szabályokat.

Uniós szabályok

Az Európai Unió tagjaként Magyarország is beültette jogrendszerébe a kulturális javak védelmére vonatkozó egyes szabályokat. Az általános szabály, az EK-Szerződés 30. Cikke, valamint a 92/3911/EGK rendelet a kulturális javak kiviteléről,¹⁷² és a 93/7/EGK irányelv a tagállamok területéről jogellenesen kiszállított kulturális tárgyak visszaszolgáltatásáról¹⁷³ fontos részei a magyar műtárgyvédelmi szabályozásnak is.

A nemzeti kulturális örökség védelme a fentiek által nem szabályozott mértékben az egyes tagállamok saját feladat- és hatáskörébe tartozik, ennél fogva minden tagállamban különbözik. Magyarországon az örökségvédelem feladatát központi szervként a Forster Gyula Nemzeti Örökséggazdálkodási és Szolgáltatási Központ¹⁷⁴ látja el.

¹⁷¹ A kulturális javak védelmére tágabb értelemben vonatkozik a 1979. évi 13. törvényerejű rendelet a nemzetközi magánjogról, a 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről, stb.

¹⁷² Egységes kiviteli engedélyezési eljárás harmadik országokba történő export esetén.

¹⁷³ Jogellenesen kivitt javakra vonatkozó egységes visszaszolgáltatási eljárás megalkotása.

¹⁷⁴ <http://www.forsterkozpont.hu/>

Hazai szabályozás

Kiviteli szabályozás

Magyarországon a kulturális javak kivitelével kapcsolatos szabályozás a védettség szabályokat jelenti. A tárgy védetté nyilvánításának menetét az 57/2013. EMMI rendelet¹⁷⁵ szabályozza részletesen. Az eljárás hivatalból indul, s a Műtárgyfelügyeleti Iroda végzi az örökségvédelmi törvény¹⁷⁶ alapján.¹⁷⁷

„A védetté nyilvánítási eljárásban a kulturális javak közül pótolhatatlannak és kiemelkedő jelentőségűnek minősülnek különösen:

- a) kiemelkedő alkotóművész életművének vagy alkotói korszakainak meghatározó alkotásai,
- b) olyan kulturális javak, amelyek jellemzően képviselik az adott korszak, esemény, szervezet, személyiség vagy hely jelentőségét,
- c) azon kulturális javak, amelyek egy-egy kulturális területnek egy-egy ágát, illetve korszakát képviselik, és amelyekből kevés példány ismert,
- d) azon kulturális javak, amelyek jelentőségét egy meghatározott környezethez fűződő kapcsolatuk adja (pl. műemlékek ingó tartozékai, természettudományi anyag),
- e) azok a nem könyvtárban őrzött kulturális javak, amelyek könyvtárban való őrzésük esetén muzeális dokumentumnak minősülhetnek és a magyarországi könyvtárakban a fennmaradáshoz szükséges legfeljebb három példányban találhatók meg, vagy
- f) a köziratokról, a közlevéltárakról és a magánlevéltári anyag védelméről szóló 1995. évi LXVI. törvény 33. § (1) bekezdése szerinti maradandó értékű iratok, irategyüttesek.”¹⁷⁸

A védetté nyilvánítás történhet egy tárgyra nézve, de tárgyegyüttesként, és gyűjteményként is. A védett kulturális javak végleges kiviteli tilalom alatt állnak, ez alól csak a kulturális¹⁷⁹ célú ideiglenes kivitel jelent kivételt, amelyet indokolt esetben engedélyez a hivatal. „A hatóság az

¹⁷⁵ 57/2013. (VIII. 7.) EMMI rendelet a kulturális javak védetté nyilvánításának részletes szabályairól (a továbbiakban: 57/2013. EMMI rendelet)

¹⁷⁶ 2001. évi LXIV. törvény a kulturális örökség védelméről (a továbbiakban: 2001. évi LXIV. tv.)

¹⁷⁷ Az eljárás végén a kritériumoknak megfelelő tárggyal kapcsolatban a Hivatal védetté nyilvánító határozatot hoz.

¹⁷⁸ 57/2013. EMMI rendelet 1. § (2)

¹⁷⁹ Például kiállítás, restaurálás.

ideiglenes kiviteli engedély iránti kérelmet elutasítja, ha a) a kivitel veszélyezteti a kulturális érdekeket vagy a tárgy biztonságát; b) a kivittel érintett tárgyra nem vonatkozik állami garanciavállalás, biztosítási szerződés vagy ezeknek megfelelő egyéb kötelezettségvállalás; c) külön jogszabályban meghatározott tárgyak esetén a miniszter a kivitelhez nem adja hozzájárulását.”¹⁸⁰ A tulajdonosnak a védett tárgyra vonatkozó adatszolgáltatási, és különböző tőrési kötelezettségei¹⁸¹ keletkeznek. ¹⁸² A tárgy eladása esetén az állam engedélye szükséges, valamint annak elővásárlási joga van. A védettség azonban alapvetően egy kedvező állapotot jelent a tulajdonosnak, hiszen így megnyílik előtte a védett műtárgyakra vonatkozó támogatások rendszere.¹⁸³ A védett kulturális javak eltűnése esetén azok körözését rendeli el a Hivatal.

A védetté nyilvánítás korlátját jelenti, ha a tárgy még az alkotója tulajdonában van, ha az országban visszaviteli kötelezettséggel tartózkodik, illetve, ha magyar kultúrtörténeti vonatkozással nem rendelkezik, és a tulajdonos (birtokos) által bizonyítottan 50 évnél nem régebben került az ország területére.¹⁸⁴

A védettség állapota megszüntethető.¹⁸⁵ Ezt az eljárást is a Hivatal végzi, a megállapításra vonatkozó határidők szerint.¹⁸⁶

A nem védett kulturális javakról úgy rendelkezik az örökségvédelmi törvény, hogy azok kivihetők ugyan az országból, de csak műtárgykísérő igazolással, a hatóság engedélyével. Az engedély szólhat határozott, és határozatlan időre is, de visszavonásra kerül, ha kiderül, hogy a tárgy lopott, védett gyűjteményből jogellenesen került ki, vagy jogellenesen került Magyarországra.¹⁸⁷

A kulturális javak harmadik csoportjába tartozó tárgyak engedély nélkül kivihetők az országból, a tulajdonos kérelmére pedig műtárgykísérő igazolás adható ki.

¹⁸⁰ 2001. évi LXIV. tv. 55.§ (3)

¹⁸¹ „a szabálysértési bírság kiszabását is kezdeményezheti a Műtárgyfelügyeleti Iroda, de adott esetben – a vonatkozó jogszabályok alapján – több tíz, vagy százmilliós nagyságrendű örökségvédelmi bírságot is kiszabhat. Súlyosabb esetekben (rongálás, megsemmisítés, csempészet, stb.) a Büntető törvénykönyv alapján szabadságvesztés is kirogható.” Forster Központ: Jogsértések szankcionálása.

<http://www.forsterkozpont.hu/tartalom.php?id=20080819150206#b1>

¹⁸² Az állam felügyeli a védett műtárgyakat, valamint a műtárgyakhoz való nyilvános hozzáférés biztosítása elrendelhető. A tulajdonos emellett köteles a tárgyat épségben fenntartani, szakszerű kezeléséről gondoskodni.

¹⁸³ Forster Központ: A védett műtárgyakkal kapcsolatos eljárások.

<http://www.forsterkozpont.hu/tartalom.php?id=20080819150206#b1>

¹⁸⁴ 2001. évi LXIV. tv. 47.§ (2)

¹⁸⁵ 2001. évi LXIV. tv. 50.§ (1)

¹⁸⁶ A Műtárgyfelügyeleti Irodának mindkét eljárás lefolytatására 3 hónap áll rendelkezésére.

¹⁸⁷ 2001. évi LXIV. tv. 56.§

2001. évi LXXX. törvény a jogellenesen kivitt kulturális javak visszaszolgáltatásáról

A kulturális javak védelmével foglalkozó legfontosabb szabályok egyike a 2001. évi törvény. A szabályozás az Unióhoz való csatlakozás jegyében, a magyar szabályozásnak a Tanács 93/7/EGK irányelvével való harmonizációja céljából lépett életbe az Unióhoz történő csatlakozásról szóló szerződést kihirdető törvény hatálybalépése napján.¹⁸⁸

A törvény védelmi körét azon tárgyakra vonatkoztatja, melyek az EK-Szerződés 30. Cikk szerinti „művészi, történelmi vagy régészeti értéket képviselő nemzeti kincsek”, valamint amelyek a törvény mellékletében felsorolt valamely kategóriába beleillik, vagy ennek hiányában valamely közgyűjtemény szerves részét képező tárgynak minősül.¹⁸⁹

A jogellenesen az országba hozott tárgyak visszaszolgáltatásának két feltétele van: a tárgy beletartozik a fentebb meghatározott „kulturális javak” kategóriájába, valamint azt jogellenesen exportálták a kérelmező államból.¹⁹⁰ A törvény rendelkezik a jóhiszemű birtokos¹⁹¹ kártalanításáról, mely állapot vizsgálatára részletes iránymutatást is biztosít.

A törvény a keresetindítás lehetőségét csak az államok számára tartja főt. Ennek egyik alapfeltétele továbbá, hogy a tárgy Magyarországon tartózkodjon. Az eljárásra a Fővárosi Törvényszék illetékes. A javak visszaszolgáltatása a kulturális örökségvédelmi hatóság¹⁹² feladata.¹⁹³

2012. évi XCV. törvény a kölcsönzött kulturális javak különleges védelméről

A törvény reakció a nemzetközi porondon egyre erősödő azon törekvésre, hogy a kiállításokra kölcsönzött javak számára mind teljesebb védelem jöhessen létre. Ennél fogva a törvény hatálya kifejezetten az időleges kölcsönökre, az időszakos kiállításokra¹⁹⁴ hazánkba érkező kulturális javakra terjed ki. A védelmi időszak határideje meghosszabbítható,¹⁹⁵ ha a tárgyat károsodás érte, és ez okból helyreállításra, vagy restaurálásra van szükség. A törvény alkalmazását a kölcsönzési szerződésben külön ki kell kötni, az automatikus alkalmazás

¹⁸⁸ 2001. évi LXXX. törvény a jogellenesen kivitt kulturális javak visszaszolgáltatásáról (a továbbiakban: 2001. évi LXXX. tv.) 8.§, 9.§

¹⁸⁹ 2001. évi LXXX. tv. 2. §

¹⁹⁰ 2001. évi LXXX. tv. 3. § (1)

¹⁹¹ A mérce az „adott helyzetben általában elvárhatóság”.

¹⁹² Forster Gyula Nemzeti Örökséggazdálkodási és Szolgáltatási Központ

¹⁹³ 2001. évi LXXX. tv. 6. §, 7. §

¹⁹⁴ Időtartama legfeljebb 12 hónap.

¹⁹⁵ Ennek időtartama maximum 4 hónap.

kizárt.¹⁹⁶ A védelem életbe léptetéséhez az örökségvédelmi hatósághoz kell tanúsítványért folyamodni.¹⁹⁷

A védelem biztosítja a kölcsönzött kulturális javakra vonatkozó eljárások alatt a tulajdoni, vagy birtoklási jogot korlátozó intézkedés vagy kényszerintézkedés végrehajtása alóli mentességet. A főszabály alól egyetlen kivétel van: ha a kiállító birtokából kerül ki a tárgy jogellenesen, a visszaszerzés érdekében ilyen intézkedések elrendelhetők. A védelem nem illeti meg a tárgyat, ha arra vonatkozóan jogszabály által előírt, vagy nemzetközi szerződés alapján folytatott visszaszolgáltatási eljárás van folyamatban.¹⁹⁸

449/2013. (XI. 28.) Korm. rendelet a közgyűjteményekben őrzött vitatott tulajdonú kulturális javak visszaadásának rendjéről

A kormányrendelet célja a második világháború után a közgyűjteményekbe került műtárgyak tulajdoni helyzetének hatékony tisztázása.¹⁹⁹ A kormányrendelet által létrehozott új, nemperes eljárásban igénylőként léphet fel a közgyűjteményekben őrzött, állami tulajdonban álló kulturális javak eredeti tulajdonosa, a tulajdonos örököse, valamint jogutódja.²⁰⁰

Az igénylőnek korábbi tulajdonjogát elegendő valószínűsítienie. Az igénnyel érintett közgyűjtemény köteles benyújtani az igényelt vagyontárgyra vonatkozó, az állami tulajdonjog fennállását bizonyító jogcímeire vonatkozó iratokat. Az illetékes hatóság ez alapján vizsgálja meg a tulajdonlás érvényességét. Ha a bizonyítékok alapján ez nem állapítható meg, a hatóság a tárgynak az igénylő részére való visszaszolgáltatásáról dönt. Érvényes állami jogcím esetén az igénylő kérelmének elutasítására kerül sor.²⁰¹

¹⁹⁶ 2012. évi XCV. törvény a kölcsönzött kulturális javak különleges védelméről (a továbbiakban: 2012. évi XCV. tv.) 1. §

¹⁹⁷ SZABÓ Sarolta: A kulturális javakkal kapcsolatos restitúciós perek és a külföldi állammal szembeni végrehajtás: a *Chabad v. Orosz Föderáció* ügy tanulságai. Vörös Imre Ünnepi Kötet, kézirat (a továbbiakban: SZABÓ) 9. oldal

¹⁹⁸ 2012. évi XCV. tv. 3. §, 5. §

¹⁹⁹ SZABÓ: im. 9. oldal

²⁰⁰ 449/2013. (XI. 28.) Korm. rendelet a közgyűjteményekben őrzött vitatott tulajdonú kulturális javak visszaadásának rendjéről (a továbbiakban: 449/2013. Korm. rendelet) 1. §

²⁰¹ 449/2013. Korm. rendelet 3. § (2), 4. §

Nemzetközi szabályozás

Magyarország az *1970. évi párizsi UNESCO Egyezményt* az 1979. évi 2. törvényerejű rendelettel ültette be jogrendjébe. Ezzel vállalta a műtárgyvédelmi intézményrendszer felállítását az országban, és a lopott kulturális tárgyak visszaszolgáltatásának kötelezettségét a szerződő államokkal szemben.

Az *1995. évi UNIDROIT Egyezmény* Magyarország vonatkozásában 1998. november 1-jével hatályba lépett, kihirdetésére az 2001. évi XXVIII. törvénnyel került sor. Az Egyesült Királyság által nem ratifikált Egyezmény a lopott, illetve jogellenesen külföldre vitt kulturális javak visszaadására vonatkozóan ír elő kötelezettségeket hazánk számára. Az adminisztratív rendelkezéseket tartalmazó UNESCO Egyezmény kiegészítő szabályozásaként is emlegetett Egyezmény jogrendszerbe iktatása nagy különbséget hoz létre jogszabályi szinten a magyar és az angol rendszer között: „az Unidroit Egyezmény közvetlen lehetőséget nyújt egy lopott műtárgy *tulajdonosának*, vagy egy államnak, ahonnan a tárgyat jogellenesen vitték ki, hogy egy másik állam bíróságához forduljon.”²⁰²

A kulturális javak angol és a magyar védelme

Kiviteli engedélyezési rendszer

Mind Magyarország, mind az Egyesült Királyság tagja az *Európai Uniónak*, így mindkét országra vonatkoznak az uniós kulturális javakkal kapcsolatos kiviteli engedélyezési szabályozások. A két jogrendszer védelmi szintje így harmadik országok irányába azonos.

A *nemzetközi szabályozást* illetően már nem ilyen egyértelmű a helyzet. Az 1970-es UNESCO Egyezményt mindkét ország ratifikálta, aminek következtében kötelezték magukat egy országos hatáskörű védelmi intézményrendszer létrehozására. Ezt a funkciót az Egyesült Királyságban a Kulturális Minisztérium, Magyarországon a Forster Gyula Nemzeti Örökséggazdálkodási és Szolgáltatási Központ látja el. Ez az államok közti relevanciával bíró szabályozás tiltja a részes államok számára az 1993. január 1. után jogellenesen kivitt javak

²⁰² Beszámoló az UNESCO székházában Párizsban, 2012. június 19-én megrendezett, a lopott vagy jogellenesen külföldre vitt kulturális javak nemzetközi visszaadásáról szóló Rómában, 1995. június 24-én elfogadott Unidroit Egyezmény gyakorlati működését vizsgáló bizottság első üléséről 1. oldal www.unesco.hu/kultura/beszamolo-unidroit-final

kölcsönzését, fő célja az illegális műtárgy kereskedelem visszaszorítása. Az 1995-ös UNIDROIT Egyezmény ezt a szabályozást kiegészítendő jött létre. Az új Egyezmény alapján kulturális javaik visszaszerzése érdekében már nem csak az államok, hanem a magánszemélyek is felléphetnek. Ezt a garanciarendszert azonban az Egyesült Királyság nem ültette be a jogrendjébe.

Az angol hazai szabályok kiviteli engedélyezési rendszere alapvetően a 2002. évi kiviteli törvényen nyugszik. A rendszer alapján, a nemzetközi szabályozásoknak megfelelően az érvényes eredetigazolási papírokkal, vagy nyilatkozattal rendelkező kulturális tárgyak kivitelére van lehetőség. Három féle engedély igényelhető a kulturális tárgyak kivitelére vonatkozóan:

- 1) a Nyílt Általános Kiviteli Engedély a megadott küszöbértékek alatti tárgyakra igényelhető, s azok az engedélyt automatikusan megkapják,
- 2) a Nyílt Egyéni Kiviteli Engedély az egyes megbízható exportőrök munkájának megkönnyítésére szolgál, nekik az engedély külön vizsgálat nélkül kiadható,
- 3) az Egyéni Engedély az 1) pontban említett küszöbértékeket meghaladó tárgyakra nézve igényelendő – az ide tartozó tárgyakat a nemzeti érdek szempontjából, a Waverley kritériumok alapján megvizsgálják, és az engedélyt ennek függvényében adják ki.

A magyar hazai szabályozás alapjait a 2001. évi LXIV. törvény fekteti le. A tárgyak besorolása három szinten történik:

- 1) „védett tárgyak” azok a pótolhatatlan, kiemelkedő jelentőségű, törvényben meghatározott tárgyak, amelyek a legerősebb védelemben részesülnek – rájuk nézve főszabályként teljes kiviteli tilalom áll fenn;
- 2) a „műtárgykísérő igazolással kivihető nem védett tárgyak” kivitele ugyan nem tiltott, de központi ellenőrzés és engedély beszerzése kötelező rájuk nézve;
- 3) az „engedély nélkül kivihető, nem védett kulturális javak” kivitele nincs engedélyezéshez kötve.

Elmondhatjuk, hogy mind a hazai, mind az angol szabályozás teljesíti a nemzetközi és uniós szabályozás által elvárt védelmi szintet, amelyet azonban merőben eltérő intézmények útján biztosítanak.

Mentességi szabályozás

Az 1978. évi *angol szabályozás* lefoglalás alóli mentességet biztosított a kiállítási célra az Egyesült Királyságba érkező javak számára, melyek tulajdonosa egy külföldi állam. Ez a törvény azonban bizonyos kölcsönadó intézmények számára nem biztosított elegendő védelmet, így született meg a 2007. évi szabályozás. Az új törvény már azokat az időszakos kiállításra kölcsönzött tárgyakat is védi, amelyek tulajdonosa magánszemély, vagy intézmény, valamint elhagyja az 1978-as törvényben szereplő „kereskedelmi cél” kivételének kritériumát, ezzel tisztázva az érintett kulturális javak körét. A védelem azonban nem jár automatikusan, azt kérelmezni kell, valamint csak a törvényi feltételeknek megfelelő, jóváhagyott intézmények ügyleteire vonatkozik.

A lefoglalás alóli mentesség kérdését *Magyarországon* a 2012. évi XCV. törvény rendezi. A védelem az időszakosan az országban tartózkodó, kiállítási célra behozott kulturális javakra vonatkozik. A védelem életbe léptetését az angol rendszerhez hasonlóan itt is kérelmezni kell. Az immunitás vonatkozik minden, a tárgyat érintő tulajdonlást, vagy birtoklást korlátozó intézkedésre. Ez alól ugyanúgy, mint az angol szabályozásban, egy kivétel van: ha a bíróság határozatát nemzetközi kötelezettség teljesítése érdekében hozta.

A két ország kiállítási célra érkező kulturális javakra vonatkozó védelmi szintje így közel azonos, hatékony és meggyőző biztosítékokat nyújt a kölcsönadó államok számára.

Végszó

Dolgozatomban a Seuso ügy által reflektorfénybe helyezett kulturális örökségvédelmi szabályokat vizsgáltam meg az Egyesült Királyságban, valamint áttekintettem a tárgyra vonatkozó magyar rendszer sajátosságait. A korszerű brit kulturális javakat védő rendszer sok érdekességgel szolgálhat az Olvasó számára, megvilágítva a témát egy „piac ország” nézőpontjából, feltárva a tárgyvédelem lehetséges fejlődési irányvonalait, de ugyanakkor bemutatva a rendszer gyengeségeit is. Az Egyesült Királyság „halasztott export” intézménye kompromisszumot hoz létre a tulajdonosok és azon hazai műgyűjtők, múzeumok között, akik szeretnék megtartani az országban a műtárgyakat.²⁰³ Így korlátozásokkal ugyan, de mindkét fél érdeke érvényesülhet – érdemes lehet ezen megoldást magyar rendszerbe való átültetéséről gondolkozni. Láttuk azonban, hogy az export-halasztott tárgyak száma igen csekély – a szisztéma elméletben kitűnő, kivitelezése azonban finomításra szorul; nagyban függ a műtárgyak megőrzésére szolgáló adományoktól, illetve a kulturális intézmények anyagi helyzetétől.

Elemzésem során úgy találtam, hogy mind a brit, mind a magyar szabályok megfelelő védelmi szintet biztosítanak a kulturális javak számára, még ha ezt erősen különböző szisztéma alapján teszik is. A kulturális javak védelmének tárgykörében azonban a létező megfelelő szabályoknál azok végrehajtásának minősége nagyobb hangsúllyal érvényesül. Az elképesztő méreteket öltő illegális műtárgy kereskedelem ellen lehetetlen egyénileg felvenni a harcot, az csak az államok összefogásával sikerülhet. Az erre irányuló kezdeményezések, az európai jogharmonizáció, valamint a témában születő nemzetközi egyezmények öröndetes fejlemények, azonban a fejlődés útját erős korlátok övezik. Először is, a szövegezés során eddig erős kompromisszumok születtek a védelem határfokának kárára, hiszen a hatékonyság növelése a nagy műtárgypiaccaal rendelkező országok számára jelentős gazdasági hátrányt okoz.²⁰⁴ Másodsorban, az elfogadott szabályok végrehajtása az adott állam szervei által nem mindig történnek a kívánatos módon.²⁰⁵ Amíg az államok gazdasági érdekeiket kulturális

²⁰³ FINCHAM, Derek: Why U.S. Federal Criminal Penalties for Dealing in Illicit Cultural Property are Ineffective, and a Pragmatic Alternative. *Cardozo Arts and Entertainment Law Journal*, Vol. 25/ 2, 2007. 636. oldal

²⁰⁴ Az erős védelmi szint erősebb kontrollt kíván, amely csak költséges rendszerek működtetésével tartható fent, valamint a kontroll erősödésével a ma még eladható, nem egyértelmű eredetű áruk eladhatatlanná válnának.

²⁰⁵ Az 1970. évi UNESCO Egyezmény ratifikálásával az Egyesült Királyság nem módosított meglévő védelmi rendszerén.

örökségük megóvása elé helyezik, nem jöhet létre egy illegális műtárgy kereskedelmet ellehetetlenítő rendszer.

A műtárgyvédelem jövőjét ezért a nemzetközi összefogásban látom, ahol az erős védelmi rendszert létrehozó megegyezéseket hatékony végrehajtó rendelkezések juttatják érvényre.

A dolgozat lezárásának dátuma: 2014. október 30.

Irodalomjegyzék

Hivatkozott irodalom

A Bizottság Jelentése a Tanácsnak, az Európai Parlamentnek és az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak: Harmadik jelentés a tagállam területéről jogellenesen kiszállított kulturális tárgyak visszaszolgáltatásáról szóló 93/7/EGK tanácsi irányelv alkalmazásáról, Brüsszel, 2009.

A Bizottság Jelentése a Tanácsnak, az Európai Parlamentnek és az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak: Negyedik jelentés a tagállam területéről jogellenesen kiszállított kulturális tárgyak visszaszolgáltatásáról szóló 93/7/EGK tanácsi irányelv alkalmazásáról, Brüsszel, 2013.

Arts Council England: Guidance on the provision of provenance 2014.

Beszámoló az UNESCO székházában Párizsban, 2012. június 19-én megrendezett, a lopott vagy jogellenesen külföldre vitt kulturális javak nemzetközi visszaadásáról szóló Rómában, 1995. június 24-én elfogadott Unidroit Egyezmény gyakorlati működését vizsgáló bizottság első üléséről

BUZINKAY Péter: Az angol műtárgyvédelem. *Műemlékvédelem*. XLVIII. évf., 2004/5.

BUZINKAY Péter: Műtárgyvédelem és az Európai Unió. A kulturális javak védelme és Magyarország uniós csatlakozása. *Műemlékvédelem*. XLVII. évf., 2003/1.

Combating Illicit Trade: Due diligence Guidelines for museums, libraries and archives on collecting and borrowing cultural material', guidelines, October 2005.

Explanatory Notes of Tribunal Courts and Enforcement Act 2007.

Export Controls on Objects of Cultural Interest - Statutory Guidance on the criteria to be taken into consideration when making a decision about whether or not to grant an export licence, DCMS, 2005.

Export of Objects of Cultural Interest 2011/2012. Annual Report to Parliament By the Secretary of State for Culture, Media and Sport and Minister for Women and Equalities.

Export of Objects of Cultural Interest 2012/2013. Annual Report to Parliament By the Secretary of State for Culture, Media and Sport and Minister for Women and Equalities.

FINCHAM, Derek: Why U.S. Federal Criminal Penalties for Dealing in Illicit Cultural Property are Ineffective, and a Pragmatic Alternative. *Cardozo Arts and Entertainment Law Journal*, Vol. 25/ 2, 2007.

GERSTENBLITH, Patty – LOPEZ, Laina: International Cultural Property. In: *Yearbook of Cultural Law* 2009.

GIBBON, Kate Fitz: Who Owns the Past?: Cultural Policy, Cultural Property, and the Law. *New Brunswick and London: Rutgers University Press*, 2005.

Guidance on the export of cultural goods brought into the United Kingdom (UK) from outside the European Union (EU) but not released into free circulation

HALFIN, Simon: The legal protection of cultural property in Britain: past, present and future. *The DePaul-LCA Journal of Art and Entertainment Law*, 1995-1996.

LENZNER, Nina R.: The Illicit International Trade in Cultural Property: Does the UNIDROIT Convention Provide an Effective Remedy for the Shortcomings of the UNESCO Convention? *University of Pennsylvania Journal of International Law*, 1994-1995.

M. KAYE, Lawrence: The Recovery of Stolen Cultural Property: A Practitioner's View-War Stories and Morality Tales. *Villanova Sports & Entertainment Law Journal*, Forum 5, 1998.

MEALY, Nate: Mediation's Potential Role in International Cultural Property Disputes. *Ohio State Journal on Dispute Resolution*, 2011.

MRÁV Zsolt: Seuso ezüstjei Székesfehérváron.

<http://szikmblog.wordpress.com/2014/10/06/seuso-ezustjei-szekesfehervaron/>

O'CONNELL, Anna: The United Kingdom's Immunity from Seizure Legislation. *LSE Law, Society and Economy Working Papers*, 2008.

O'KEEFE, Patrick J.: Provenance and Trade in Cultural Heritage. *U.B.C. Law Review*, 1995.

PAULOVICS Anita: A kulturális javak védelme a nemzetközi összehasonlítás tükrében. Bíbor Kiadó Bt., Miskolc, 2003.

POLONSKY, Michael – CANAT, Jean-Francois: The British and French Systems of Control of the Export of works of Art. *International and Comparative Law Quarterly*, Vol. 45/3, 1996.

PROTT, Lyndel V.: Strengths and Weaknesses of the 1970 Convention: An Evaluation 40 years after its adoption. Paris, UNESCO Headquarters, 2011.

PROTT, Lyndel V.: UNESCO and UNIDROIT: A Partnership Against Trafficking in Cultural Objects.

<http://www.unidroit.org/english/conventions/1995culturalproperty/articles/s70-prott-1996-e.pdf>

Report from the Commission to the Council, the European Parliament and the Economic and Social Committee - on the Implementation of Council Regulation (EEC) n° 3911/92 on the Export of Cultural Goods and Council Directive 93/7/EEC on the Return of Cultural Objects Unlawfully Removed from the Territory of a Member State, 2000.

Special Committee to review the practical operation of the 1995 UNIDROIT Convention on Stolen or Illegally Exported Cultural Objects, 1st meeting, 2012. Information Document.

SZABÓ Sarolta: A kulturális javakkal kapcsolatos restitúciós perek és a külföldi állammal szembeni végrehajtás: a Chabad v. Orosz Föderáció ügy tanulságai. In: *Vörös Imre Ünnepi Kötet*, kézirat.

SZABÓ Sarolta: Elkobzott műalkotások és állami immunitás az amerikai bíróságok előtt. In: *Állam és Magánjog – Törekvések és eredmények az Európai Unió joga, a nemzetközi magánjog, polgári jog és polgári eljárásjog keretszerezetében*. Szerk.: Csehi Zoltán – Raffai Katalin, Pázmány Press, Bp., 2014.

The Annual Report of the Reviewing Committee on the Export of Works of Art and Objects of Cultural Interest, 2012/2013.

UK Export Licensing for Cultural Goods. Procedures and Guidance for exporters of works of art and other cultural goods: An Arts Council England Notice, 2014.

WOUDENBERG, Nout van: State Immunity and Cultural Objects on Loan. Martinus Nijhoff Publishers, Prague, 2012.

Egyéb felhasznált irodalom

AMINEDDOLEH, Leila Alexandra: The Role of Museums in the Trade of Black Market Cultural Heritage Property. *Art Antiquity and Law*, Vol. XVIII/2, 2013.

BORODKIN, Lisa J.: The Economics of Antiquities Looting and a Proposed Legal Alternative. *Columbia Law Review*, 1995.

BUZINKAY Péter: Az EUROPOL és a műtárgyvédelem. *Örökségvédelem*. VIII. évf., 2004/4.

DOLAN, Cyril J.: Case notes and comments. *The DePaul-LCA Journal of Art and Entertainment Law*, 1999-2000.

FINCHAM, Derek: Towards a Rigorous Standard for the Good Faith Acquisition of Antiquities. *Syracuse Journal of International Law and Commerce*, 2009-2010.

GERSTENBLITH, Patty: International Cultural Property. In: *Yearbook of Cultural Property Law* 2008.

GERSTENBLITH, SCHULTZ and BARAKAT: Universal Recognition of National Ownership of Antiquities. *Art Antiquity & Law*, 2009.

ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottság Egyesület: Karták könyve: műemlékvédelmi dokumentumok gyűjteménye. Szerk. Dr. Román András, Bp., 2002.

James A. R. NAFZIGER: The New International Legal Framework for the Return, Restitution or Forfeiture of Cultural Property. *NYU Journal of International Law and Politics*, 1982/83.

JANKOVICH-BÉSÁN Dénes: Műtárgyvédelem és az Európai Unió: a konferencia elnöki zárszava. *Műemlékvédelem*, 2003/4.

KARDOS Gábor: A kultúrához való jog védelme a nemzetközi jogban. *Emberi Jogok Folyóirata*, 2002/2.

KREDER, Jennifer Anglim: Cultural property, Law and Ethics. In: *Yearbook of Cultural Law*, 2009.

LANDESMAN, Peter: The Curse of the Sevso Silver. *Atlantic Monthly*, 2001.

MONTAGU, Alexandre A.: Recent Cases on the Recovery of Stolen Art – The Tug of War Between Owners and Good Faith Purchasers Continues. *The Columbia Journal of Law & the Arts*, 1993-1994.

NIEC, Halina: Legislative Models of Protection of Cultural Property. *Hastings Law Journal*, 1976.

PEARLSTEIN, William G.: Claims for the Repatriation of Cultural Property: Prospects for a Managed Antiquities Market. *Law and Policy in International Business*, 1996-1997.

RÁCZ Jolán: A brit kulturális kormányzat örökségvédelmi koncepciója. *Műemlékvédelem*, 2002/2.

SIEHR, Kurt G.: Globalization and National Culture: Recent Trends Toward a Liberal Exchange of Cultural Objects. *Vanderbilt Journal of Transnational Law*, 2005.

SZABÓ Annamária Eszter: Az ingó kulturális javak védelme, különös tekintettel az illegális műtárgy-kereskedelemre. *Sectio Juridica et Politica*, Miskolc, 2006.

SZABÓ Sarolta: Elkobzott műalkotások és állami immunitás az amerikai bíróságok előtt. In: *A világ mi magunk vagyunk... Liber Amicorum Imre Vörös*, Bp., HVG-ORAC, 2014.

Főbb internetes oldalak

<http://ec.europa.eu>

<http://illicitculturalproperty.com>

<http://old.culture.gov.uk>

<http://www.artscouncil.org.uk>

<http://www.culturalpropertyadvice.gov.uk>

<http://www.forsterkozpont.hu>

<http://www.gov.uk>

<http://www.hvg.hu>

<http://www.legislation.gov.uk>

<http://www.publications.parliament.uk>

<http://www.unesco.org>

<http://www.unidroit.org>